Міністерство освіти та науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Соціальна профілактика домашнього насильства щодо підлітків»

студентки IV курсу
групи СРб-1-22-4.0д
ОПП Соціальна робота
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 231Соціальна робота

Панькевич Ольги Ігорівни
Науковий керівник:
Швед Ольга Володимирівна,
доцент кафедри,
кандидат соціологічних наук

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Панькевич О.І. «СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА СТОСОВНО ПІДЛІТКІВ». Бакалаврська робота за спеціальністю 231 Соціальна робота, освітньо-професійна програма «Соціальна робота» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, 2026.

Робота присвячена дослідженню соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків. Актуальність теми зумовлена негативним впливом цього явища на психологічний стан, розвиток і соціальну адаптацію підлітків. У роботі проаналізовано нормативно-правову базу, сутність, форми та механізми домашнього насильства, а також психофізіологічні особливості підліткового віку. Емпірична частина містить результати авторського анкетування 32 підлітків 16–17 років. Опитування показало, що профілактичні заходи з попередження домашнього насильства в межах шкільної програми є недостатніми. На основі проведеного дослідження розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.

Ключові слова: домашнє насильство, підлітки, соціальна профілактика, превентивні заходи, соціальна робота.

ANNOTATION

Pankevych O.I. “SOCIAL PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST ADOLESCENTS”. Bachelor’s thesis in specialty 231 Social Work, educational and professional program “Social Work”, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2026.

The paper is devoted to the study of social prevention of domestic violence against adolescents. The relevance of the topic is determined by the negative impact of

this phenomenon on the psychological state, development and social adaptation of adolescents. The work analyzes the legal framework, the essence, forms and mechanisms of domestic violence, as well as the psychophysiological characteristics of adolescence. The empirical part contains the results of the author's survey of 32 adolescents aged 16–17. The survey revealed that preventive measures to prevent domestic violence within the school curriculum are insufficient. Based on the conducted research, methodological recommendations for optimizing the social prevention of domestic violence against adolescents have been developed.

Keywords: domestic violence, adolescents, social prevention, preventive measures, social work.

ЗМІСТ

ВСТУП……..……..5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА……..9
1.1. Поняття та сутність домашнього насильства……..9
1.2. Форми домашнього насильства……..……..12
1.3. Загальна та психофізіологічна характеристика підліткового віку……16
Висновки до першого розділу……..20
РОЗДІЛ 2. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО СТОСОВНО ПІДЛІТКІВ……..21
2.1. Форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків……..21
2.2. Дослідження проблеми домашнього насильства стосовно підлітків…….26
2.3. Методичні рекомендації щодо соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків……..…47
Висновки до другого розділу……..…..53
ВИСНОВКИ…….…….54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….57
ДОДАТОК…….62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема домашнього насильства є однією з найгостріших у сучасному суспільстві, адже вона безпосередньо впливає на формування особистості, психологічний стан та соціальну адаптацію підлітків. Підлітковий вік характеризується підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів, формуванням соціальних навичок та самооцінки, тому вплив негативних сімейних практик у цей період може мати довготривалі наслідки. Дослідження механізмів соціальної профілактики домашнього насильства стає особливо актуальним у контексті запобігання повторюваним травмам, зниження ризику девіантної поведінки та розвитку психосоматичних розладів у підлітків.

Важливість дослідження соціальної профілактики домашнього насильства також обумовлена необхідністю формування ефективних превентивних програм і стратегій на рівні сім'ї, школи та громади. Підлітки, які зазнали насильства або стали свідками конфліктів у сім'ї, часто потребують своєчасної психологічної підтримки, соціальної адаптації та навчання навичкам безпечної комунікації. Таким чином, соціальна профілактика виступає не лише як засіб захисту дітей, а й як інструмент формування здорового соціального середовища та профілактики майбутніх кризових ситуацій.

Сучасні соціально-психологічні та правові аспекти захисту підлітків від домашнього насильства підкреслюють необхідність системного підходу, який поєднує освіту, підтримку сімей та активну участь громадських і державних інституцій. Наукове обґрунтування методів профілактики, аналіз існуючих практик та визначення ефективних стратегій допомагають не лише зменшити рівень насильства, а й підвищити рівень соціальної свідомості суспільства щодо відповідальності за захист дітей.

Особливої значущості дослідження набуває в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема економічної нестабільності, вимушеного переміщення населення, воєнних дій та психологічного напруження у сім'ях. Такі обставини

негативно впливають на емоційний клімат родини та підвищують ризик конфліктів, жертвами яких нерідко стають саме підлітки. У багатьох випадках насильство має прихований характер, а підлітки через страх, сором або недовіру до дорослих не звертаються по допомогу, що ускладнює своєчасне виявлення проблеми та надання підтримки.

Не менш важливою є необхідність підвищення рівня обізнаності суспільства щодо проблеми домашнього насильства та формування нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів. Соціальна профілактика сприяє розвитку у підлітків правової культури, навичок самозахисту, вміння розпізнавати небезпечні ситуації та звертатися по допомогу. Водночас ефективна профілактична діяльність потребує підготовки фахівців соціальної сфери, педагогів і психологів, здатних своєчасно виявляти ознаки насильства та забезпечувати комплексний супровід постраждалих дітей.

Актуальність теми також визначається потребою вдосконалення міжвідомчої взаємодії між закладами освіти, соціальними службами, правоохоронними органами та громадськими організаціями. Лише скоординована діяльність усіх суб’єктів профілактики дозволяє створити ефективну систему захисту підлітків, забезпечити їхню безпеку та сприяти формуванню здорових сімейних відносин у майбутньому.

Таким чином, актуальність дослідження соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків визначається як необхідністю захисту вразливої категорії населення, так і прагненням створити комплексну систему підтримки та профілактики, що сприятиме гармонійному розвитку особистості та безпечному соціальному середовищу.

Об’єкт дослідження: соціальна профілактика домашнього насильства.

Предмет дослідження: форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.

Мета дослідження: вивчити, узагальнити зміст, форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства та розробити методичні рекомендації щодо його попередження стосовно підлітків.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Вивчити та узагальнити наукові підходи щодо організації соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.
2. Визначити складові прояву домашнього насильства стосовно підлітків.
3. Виявити форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.
4. Розробити методичні рекомендації щодо оптимізації соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.

У процесі дослідження використано комплекс **теоретичних та емпіричних методів:**

- *аналіз* законодавства, документів та програм проблеми домашнього насильства, зокрема соціальні, психологічні та правові чинники, що впливають на підлітків; аналіз існуючих програм профілактики, статистичні дані та наукові джерела, що дає змогу виділити ключові питання;
- *синтез* для об’єднання отриманих даних і формування цілісного бачення проблеми соціальної профілактики. завдяки синтезу досліджувана інформація з різних джерел інтегрується в єдину концептуальну систему, що дозволяє визначити взаємозв’язки між факторами ризику та методами профілактики;
- *систематизація* впорядкує та класифікує отримані дані за певними критеріями: види насильства, типи соціальної підтримки, ефективність різних підходів. це сприяє більш чіткому розумінню структури проблеми та формуванню рекомендацій щодо її подолання.
- *опитування* для збору первинної інформації безпосередньо від підлітків, їхніх батьків та фахівців соціальної сфери; дозволяє отримати практичні дані про

поширеність домашнього насильства, рівень обізнаності та оцінку ефективності існуючих профілактичних заходів.

- *узагальнення* при підведенні підсумків дослідження, формулювання висновків та рекомендацій. завдяки узагальненню отримані результати перетворюються на практичні знання, які можна застосувати для вдосконалення програм соціальної профілактики та підтримки підлітків.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає у наступному: представлено основні підходи щодо організації соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків; визначено складові прояву домашнього насильства стосовно підлітків; виявлено форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків та розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.

Структура дослідження: робота включає в себе вступ, два розділи, що представляють собою теоретичну та дослідну частину дослідження, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (35 найменувань). У роботі вміщено 17 рисунків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Поняття та сутність домашнього насильства

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, домашнє насильство визначається як будь-які дії або бездіяльність, що мають фізичний, сексуальний, психологічний чи економічний характер, і вчиняються в сім'ї, у межах місця проживання, між родичами, колишнім або нинішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають або проживали однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі чи родинних стосунках. Закон також охоплює погрози вчинення таких дій, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила насильство, у тому ж місці, що й постраждала [24].

Варто зазначити також про різні види бачення насильства, що «насильство розглядається як умисний фізичний або психологічний вплив однієї особи на іншу, який здійснюється проти її волі та спричиняє фізичну, моральну чи майнову шкоду, або містить загрозу її заподіяння з злочинною метою. Особа, яка вчиняє такі дії, усвідомлює їхній характер, передбачає можливі наслідки та свідомо допускає або бажає їх настання» [2, с. 35].

До ключових ознак насильства належать: умисний характер впливу, тобто свідоме усвідомлення деструктивності власних дій; здійснення проти волі іншої особи; застосування фізичної сили або психологічного тиску; спрямованість дій проти іншої особи або групи людей (іноді насильство може бути спрямоване й проти себе); наявність негативних наслідків для об'єкта насильства або високої ймовірності їх настання.

Механізм домашнього насильства зазвичай описується як цикл повторюваних дій, що відбуваються по колу. Цей цикл складається з кількох фаз, які послідовно змінюють одна одну.

Фаза напруги характеризується накопиченням незадоволення у стосунках та порушенням нормального спілкування між членами сім'ї. На цій стадії потерпіла сторона часто намагається пом'якшити конфлікт, заспокоїти агресора та уникнути ескалації [13, с. 27].

Фаза насильства проявляється у вигляді спалахів агресії, що можуть мати фізичний або емоційний характер. Ця стадія супроводжується сварками, звинуваченнями, погрозами, образами та іншими формами насильницької поведінки, що завдають шкоди жертві [13, с. 27].

Фаза примирення полягає у спробах кривдника вибачитися або пояснити причини своєї поведінки. Іноді агресор перекладає провину на жертву, заперечує факт насильства або намагається переконати потерпілу сторону у перебільшенні наслідків своїх дій. Ця стадія створює ілюзію відновлення стосунків і зменшує обізнаність жертви про повторні ризики [30, с. 15].

Фаза спокійного періоду настає після конфлікту, коли кривдник вибачається, а стосунки між партнерами або членами сім'ї повертаються до звичного стану. Однак цей спокій тимчасовий, і з часом ситуація знову переходить у фазу напруги, повторюючи цикл насильства [30, с. 16].

Цикл домашнього насильства може тривати різний час, але за відсутності ефективних заходів для його розриву фазу примирення скорочується, а тривалість фаз напруги та насильства збільшується. Без застосування правоохоронних, психологічних та соціальних методів запобігання, кривдник може вважати, що подарунки чи вибачення здатні відновити стосунки, хоча насправді вони часто використовуються проти жертви під час наступної фази напруги.

Законодавство України чітко визначає коло осіб, які можуть виступати як постраждалі від домашнього насильства, так і кривдники. Перелік осіб досить

широкий та поділяється на дві категорії: ті, на яких дія Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [24] поширюється незалежно від факту спільного проживання, та ті, на яких законодавство поширюється лише за умови спільного проживання.

До першої категорії належать подружжя та колишнє подружжя, наречені, батьки та діти одного з подружжя, особи, що спільно проживають або проживали однією сім'єю, навіть якщо не перебувають у шлюбі, а також їхні родичі: дід, баба, онуки, вітчим, мачуха, рідні та двоюрідні брати й сестри, а також інші родичі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, патронатні вихователі та діти, які проживають під їхнім доглядом.

До другої категорії, яка поширюється за умови спільного проживання, відносяться інші родичі та особи, пов'язані спільним побутом і взаємними правами та обов'язками (ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству») [24].

Щодо дітей, закон визначає постраждалою не лише дитину, яка безпосередньо зазнала насильства, а й ту, яка стала свідком таких дій. Дослідження показують, що споглядання насильства для дитини є настільки ж травматичним, як і його безпосереднє переживання. Це може викликати природну адаптивну реакцію дитячого мозку на небезпечну ситуацію, але у подальшому підвищує ризик розвитку психічних розладів, таких як тривожні стани, неврози та депресія. Вітчизняне законодавство враховує європейські стандарти, визнаючи дітей-свідків насильства постраждалими [6, с. 16–18].

Концепція циклу домашнього насильства була вперше запропонована у 1979 році американською психологинею Ленор Воукер (Lenore Edna Walker) у її науковій праці «Жінка, що потерпає від побоїв» [6, с. 164].

Іншою концепцією, розробленою для глибшого розкриття сутності домашнього насильства, є так зване «коло влади та контролю». Вперше вона була представлена широкому загалу у 1984 році учасниками проєкту «Domestic Abuse Intervention Project (DAIP)». За допомогою фокус-груп із постраждалими та

їхніми партнерами вчені дослідили найпоширеніші тактики, які застосовують кривдники для підтримки влади та контролю. На відміну від «кола насильства», концепція «коло влади та контролю» не передбачає чіткої послідовності дій. Вона зосереджується на змісті окремих насильницьких дій і способах їх прояву. До найпоширеніших форм контролю та тиску відносять економічне насильство, примус і погрози, залякування, емоційне насильство, заперечення або применшення наслідків своїх дій (газлайтинг), а також використання гендерних стереотипів [34, с. 19].

Отже, домашнє насильство є комплексним соціально-правовим явищем, що включає фізичний, психологічний, сексуальний та економічний вплив на особу, здійснюваний проти її волі. Його сутність полягає у систематичному порушенні прав і свобод постраждалих, прояві контролю та домінування з боку кривдника. Розуміння основних форм насильства та існуючих концепцій, таких як «коло насильства» та «коло влади і контролю», дозволяє більш ефективно запобігати його негативним наслідкам та організовувати соціальну підтримку постраждалих.

1.2. Форми домашнього насильства

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [24] виокремлює чотири основні форми домашнього насильства, варто висвітлити сутність кожної з них.

Економічне насильство є однією з найменш помітних, але надзвичайно руйнівних форм домашнього насильства. Його сутність полягає у цілеспрямованому контролі, обмеженні або маніпулюванні економічними ресурсами та фінансами жертви з метою встановлення влади та залежності. Така форма насильства проявляється у забороні розпоряджатися власними коштами, відмові у матеріальній підтримці, контролі над витратами, позбавленні можливості працевлаштування або, навпаки, у примусовій праці без винагороди.

Особливістю економічного насильства є його латентність — воно часто залишається непоміченим для оточення, адже не завжди супроводжується фізичними чи вербальними проявами, натомість діє через економічну залежність, фінансовий тиск та психологічне пригнічення.

Дослідники підкреслюють, що економічне насильство має виразний гендерний аспект, адже найчастіше воно спрямоване проти жінок, які через соціальні ролі, виховання дітей або відсутність власного доходу потрапляють у ситуацію економічної вразливості. Залежність від партнера або члена сім'ї стає інструментом контролю, який позбавляє жертву можливості приймати самостійні рішення, планувати життя чи вийти з аб'юзивних стосунків. Це створює замкнене коло, у якому фінансова нестабільність та страх втрати матеріальної підтримки перешкоджають зверненню по допомогу. Науковці також наголошують, що у випадку економічного насильства часто відсутні чіткі критерії для його діагностики, що ускладнює його виявлення і правову кваліфікацію [3, с. 14–17].

Таким чином, сутність економічного насильства полягає не лише у матеріальних обмеженнях, а й у позбавленні людини базового права на автономію, самореалізацію та гідність. Воно має довготривалі наслідки – формує психологічну залежність, підриває самооцінку та соціальну активність жертви. Ефективна протидія цій формі насильства потребує не лише удосконалення правових механізмів, а й розвитку соціальної свідомості, підвищення фінансової грамотності та створення програм підтримки постраждалих, які сприяють відновленню їхньої економічної незалежності.

Психологічне насильство є однією з найпоширеніших і водночас найменш помітних форм домашнього насильства, оскільки воно не залишає фізичних слідів, але має глибокі наслідки для психічного здоров'я людини. Його сутність полягає у цілеспрямованому впливі на психіку жертви шляхом приниження, залякування, образ, контролю, ізоляції, емоційного шантажу чи маніпуляцій. Основною метою таких дій є підкорення волі іншої особи, придушення її

самоповаги та створення емоційної залежності. Психологічне насильство часто розгортається у циклі, що складається з фаз напруженості, насильства та примирення, через що жертві важко вийти з кола токсичних стосунків [5, с. 105].

Науковці підкреслюють, що психологічне насильство може проявлятися як вербально, так і невербально – через мовчазне ігнорування, демонстрацію зневаги, відмову у спілкуванні чи постійний контроль. Такі дії поступово руйнують емоційну стабільність жертви, викликаючи почуття провини, страху, тривоги та безпорадності. Часто кривдник маніпулює фактами, переконуючи жертву у її неадекватності чи неправоті – явище, відоме як газлайтинг. У результаті людина починає сумніватися у власних почуттях, думках і навіть у реальності подій, що призводить до глибоких психологічних травм.

Наслідки психологічного насильства є тривалими та руйнівними: воно призводить до зниження самооцінки, втрати впевненості в собі, депресії, тривожних розладів і навіть посттравматичного стресового синдрому. Особливо небезпечним є те, що психологічне насильство часто сприймається суспільством як «звичайний конфлікт» або «емоційна нестабільність», через що потерпілі рідко звертаються по допомогу. Тому важливо посилювати правову, освітню та психологічну підтримку осіб, які зазнали такого впливу, формувати в суспільстві розуміння того, що психологічне насильство є повноцінним злочином проти гідності людини і потребує належного засудження та реагування [5, с. 106–107].

Сексуальне насильство – це один із найтяжчих злочинів проти людяності, який грубо порушує фундаментальні права людини, зокрема право на гідність, тілесну недоторканність та свободу волевиявлення. У міжнародному праві під цим поняттям розуміють будь-які дії сексуального характеру, вчинені із застосуванням сили, погроз, тиску чи психологічного примусу. До актів сексуального насильства належать зґвалтування, сексуальне рабство, примусова вагітність, стерилізація, примус до проституції та інші подібні дії. Такі злочини часто використовуються як інструмент підкорення, приниження чи покарання.

Наслідки сексуального насильства є багатовимірними – фізичними, психологічними та соціальними. Постраждалі особи часто стикаються не лише з травмами тіла, а й із тривалими психічними наслідками, такими як депресія, посттравматичний стресовий розлад, почуття сорому та ізоляції. Особливо вразливою категорією жертв є діти, адже для них навіть одноразове переживання сексуального насильства може залишити незворотний слід на все життя. Згідно зі статистикою, значна частина таких злочинів залишається нерозкритою через страх, стигматизацію та недовіру до правоохоронної системи. Саме тому міжнародні документи, зокрема Стамбульська конвенція, наголошують на необхідності комплексного підходу – поєднання правових, соціальних та психологічних заходів для підтримки жертв і запобігання повторним випадкам [33, с. 11–13].

Фізичне насильство є однією з найпоширеніших і найнебезпечніших форм насильства, що безпосередньо посягає на життя, здоров’я та гідність людини. У кримінально-правовій науці воно визначається як будь-який умисний фізичний вплив на особу проти її волі, який може спричинити біль, тілесні ушкодження або навіть смерть. До проявів фізичного насильства належать побиття, катування, мордування, незаконне позбавлення волі, вбивство, а також дії, що завдають шкоди фізичному чи психічному стану потерпілого. Науковці підкреслюють, що фізичне насильство нерідко супроводжується психічним впливом – приниженням, залякуванням, гнівом чи презирством до жертви, що посилює його руйнівний ефект.

Дослідники наголошують, що джерелом фізичного насильства часто виступають соціальні та психологічні чинники. Зокрема, Т. Корнякова та Н. Юзікова зазначають, що в сучасному суспільстві поширене «штучне створення негативу», зневага до держави, закону та одне до одного, що створює сприятливе підґрунтя для агресії. Більшість актів фізичного насильства виникають унаслідок конфліктів – суперечностей між інтересами, цілями чи цінностями. Водночас фізичне насильство може бути спрямоване не лише

безпосередньо на жертву, але й на її близьких, що підсилює масштаби завданих страждань [8, с. 90].

З позицій кримінального права, фізичне насильство завжди має суб'єктивну сторону, тобто відображає психічне ставлення правопорушника до своїх дій. Мотиви таких дій можуть бути різними – від агресивності, ненависті та ревнощів до егоцентризму, емоційної нестабільності чи прагнення самоствердитися. Таким чином, фізичне насильство є не лише кримінальним, але й морально-соціальним явищем, що принижує честь і гідність людини, руйнує міжособистісні стосунки й створює атмосферу страху та недовіри в суспільстві [8, с. 91].

Загалом, форми домашнього насильства охоплюють фізичний, психологічний, сексуальний та економічний вплив, які можуть проявлятися як окремо, так і в поєднанні. Кожна з них посягає на базові права людини, руйнуючи її фізичне, емоційне та соціальне благополуччя. Усвідомлення різних форм насильства є важливою передумовою для своєчасного виявлення проблеми, надання допомоги постраждалим і здійснення ефективної профілактики цього суспільно небезпечного явища.

1.3. Загальна та психофізіологічна характеристика підліткового віку

Підлітковий вік є одним із найскладніших і найвідповідальніших етапів розвитку особистості. У цей період відбуваються значні фізіологічні, психологічні та соціальні зміни, що зумовлюють формування світогляду, системи цінностей і самосвідомості. Підліток активно шукає своє місце в суспільстві, прагне самостійності та визнання, водночас переживаючи емоційну нестабільність і внутрішні конфлікти, пов'язані з процесом дорослішання [7, с. 6].

Підлітковий період, що охоплює приблизно вік від 10 до 15 років, характеризується глибокими змінами у фізичному, психологічному та

соціальному розвитку особистості. У цей час підлітки прагнуть самостійності, намагаються утвердити свою значущість серед дорослих і ровесників, шукають приклади для наслідування та формують власні моделі поведінки. Інтенсивні фізіологічні та гормональні зміни, пов'язані зі статевим дозріванням, зумовлюють емоційну нестабільність і підвищену чутливість. Важливу роль у житті підлітка починає відігравати спілкування з однолітками, адже саме у взаємодії з ними формується почуття приналежності, самоповага та здатність до співпереживання. Прагнення до незалежності від дорослих інколи призводить до конфліктів, що є природним етапом становлення особистості. У цей період підлітки активно шукають власну ідентичність, визначають життєві орієнтири й формують основи світогляду [31].

Жан-Жак Руссо був першим, хто чітко визначив підлітковий вік як окремий етап життя – «друге народження», коли людина активно формує самосвідомість. З. Фрейд та А. Фрейд розглядали підлітковий вік з точки зору психоаналізу, пояснюючи емоційні бурі цього періоду впливом зростання сексуальної енергії, яка порушує раніше встановлену психічну рівновагу та загострює дитячі конфлікти. Е. Еріксон вважав цей період ключовим для формування особистісної ідентичності, коли підліток активно шукає себе і намагається визначити власну роль у світі [4].

На основі аналізу наукових джерел [28; 32] можна виокремити загальну та психофізіологічну характеристику підліткового віку як одного з найскладніших і найвідповідальніших етапів розвитку особистості. Цей період позначається інтенсивним фізичним ростом, активним формуванням організму, перебудовою ендокринної системи та появою вторинних статевих ознак. Такі зміни часто супроводжуються нестабільністю емоційного стану, підвищеною дратівливістю, вразливістю та коливаннями настрою, що є природною реакцією організму на внутрішні трансформації.

З психологічної точки зору, підлітковий вік є періодом активного становлення самосвідомості та формування «Я-концепції». У цей час дитина

починає усвідомлювати власну індивідуальність, прагне самостійності та визнання серед оточення. Підлітки схильні до самоаналізу, переживають суперечності між бажанням бути незалежними й потребою у підтримці з боку дорослих. Значного значення набуває роль однолітків, адже саме у спілкуванні з ними формується відчуття соціальної приналежності та прийняття.

Психофізіологічні особливості цього віку також проявляються у підвищеній збудливості нервової системи, що впливає на поведінку, емоційні реакції та працездатність. Часто спостерігається швидка втомлюваність, труднощі у зосередженні, схильність до імпульсивних дій. Разом із тим підлітковий період відкриває великі можливості для розвитку інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу та формування морально-вольових якостей, що визначають подальше становлення особистості [28; 32].

Ще одним важким етапом підліткового віку є криза 13 років. Доцільно зазначити, що психологи не мають однозначної думки щодо причин «кризи 13 років». Деякі з них вважають, що вона виникає через те, що дорослі не реагують на нове прагнення підлітків до інших форм взаємодії. Інші ж пов’язують цю кризу з процесом статевого дозрівання, ігноруючи вплив факторів виховання (не пов’язане з вихованням). Треті фахівці стверджують, що «криза 13 років» не є обов’язковою для всіх підлітків.

Суть підліткової кризи полягає не лише у зовнішніх змінах поведінки, а насамперед у глибоких якісних перетвореннях психічного розвитку. Для цього віку характерна певна полярність проявів психіки, коли одна риса легко переходить у свою протилежність. Так, цілеспрямованість і активність можуть швидко змінюватися на байдужість і апатію; самовпевненість і категоричність – на вразливість і невпевненість у собі. Потреба у спілкуванні часто поєднується з бажанням усамітнення, невимушеність у поведінці – із сором’язливістю. Підліткові також властиве чергування романтичного піднесення з цинічним сприйняттям дійсності, а доброзичливість і ніжність нерідко змінюються проявами жорстокості та агресії [1].

Таким чином, підлітковий вік є складним і водночас надзвичайно важливим етапом розвитку особистості, коли відбуваються значні фізіологічні, психологічні та соціальні зміни. Саме в цей період формується самосвідомість, система цінностей, життєві орієнтири та соціальні навички, що визначають подальший розвиток особистості. Розуміння особливостей цього віку є необхідною умовою для ефективної роботи з підлітками, зокрема у сфері профілактики девіантної поведінки та домашнього насильства.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було систематизовано теоретичні підходи до вивчення проблеми домашнього насильства, визначено його сутність, соціальні та правові аспекти. З'ясовано, що домашнє насильство є комплексним явищем, що включає фізичні, психічні та сексуальні прояви, і порушує основні права і свободи людини, завдаючи шкоди її фізичному та психологічному здоров'ю.

Проаналізовано різноманітні форми домашнього насильства та їхні прояви, зокрема фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство, що дозволяє виокремити специфічні методи його ідентифікації та оцінки. Особливу увагу приділено взаємозв'язку форм насильства з соціальними та психологічними факторами, що впливають на поведінку жертви та агресора в сімейному середовищі.

Окремо висвітлено підлітковий вік як критичний період розвитку особистості, коли формуються цінності, соціальні навички та самосвідомість. Виявлено, що знання психофізіологічних особливостей підлітків є важливим для розробки ефективних заходів профілактики домашнього насильства, оскільки саме у цьому віці діти найбільш вразливі до негативного впливу сімейного середовища та конфліктних ситуацій.

РОЗДІЛ 2
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО СТОСОВНО ПІДЛІТКІВ

2.1. Форми та методи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків

Перш за все, для ефективного дослідження соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків необхідно висвітлити нормативно-правове забезпечення цієї діяльності, зокрема законодавчі акти, що регулюють захист дітей від насильства. Діяльність з опитування дітей – свідків та жертв домашнього насильства ґрунтується на широкому та комплексному законодавчому підґрунті. Воно не обмежується лише нормами Кримінального [17], Кримінально-процесуального [18] та Кримінально-виконавчого кодексів [19], а також Кодексу України про адміністративні правопорушення [15], у яких передбачено особливі підходи, процедури та норми, що застосовуються до дітей у порівнянні з дорослими. Законодавча база також охоплює закони України «Про охорону дитинства» [26], «Про органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [25], «Про запобігання насильству в сім'ї» [24] та інші нормативні акти.

Після вступу до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами захисту прав дитини, зокрема дітей – жертв і свідків насильства [29, с. 4]. Важливе значення у цьому процесі мають міжнародні документи Ради Європи, зокрема Лансаротська конвенція [16] та Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи [14] щодо правосуддя, дружнього до дітей, які визначають необхідність своєчасного та безпечного опитування, використання спеціально обладнаних приміщень, залучення підготовлених фахівців, обмеження кількості повторних опитувань і врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини. Такі стандарти спрямовані на мінімізацію повторної травматизації, забезпечення

психологічного благополуччя підлітків і створення ефективної системи соціальної профілактики домашнього насильства в Україні.

У дослідженнях домашнього насильства стосовно підлітків залежно від способів збору та аналізу інформації виокремлюють кількісні та якісні підходи. Кількісний підхід традиційно пов'язують із позитивістською парадигмою та орієнтацією на об'єктивні, вимірювані показники, тоді як якісний ґрунтується на інтерпретативному або критичному розумінні соціальної реальності. Водночас на практиці межі між цими підходами не є жорсткими, адже якісні методи також можуть застосовуватися з дотриманням формалізованих і системних критеріїв дослідження (табл. 2.1) [21].

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика кількісного та якісного підходів у дослідженні домашнього насильства

Критерій	Кількісний підхід	Якісний підхід
Теоретико-методологічна база	Реалізм, орієнтація на «об'єктивне знання»	Феноменологія, релятивізм
Дослідницькі завдання	Виявлення причин, вимірювання взаємозв'язків	Інтерпретація, пояснення, концептуалізація
Одиниці аналізу	Факти, події, показники	Суб'єктивні переживання, значення
Фокус аналізу	Узагальнення, соціальні структури	Індивідуальний досвід, людина
Валідність	Повторюваність і стабільність результатів	Насиченість та глибина інформації
Стиль дослідження	Формалізований, жорстко структурований	Гнучкий, описовий

Дослідження домашнього насильства здійснюється за допомогою кількісних і якісних методів. Кількісні методи (соціологічні опитування, анкетування, статистичний аналіз) дають змогу визначити масштаби та поширеність проблеми, однак через латентність насильства, страх жертв і суспільні стереотипи значна частина випадків залишається незареєстрованою. Якісні методи (глибинні інтерв'ю, кейс-стаді, фокус-групи) забезпечують

глибше розуміння досвіду постраждалих підлітків, психологічних наслідків насильства та бар'єрів звернення по допомогу. Найбільш ефективним є комплексний підхід, що поєднує статистичну репрезентативність із глибиною соціально-психологічного аналізу, а також враховує дані громадських і міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг і сприяють удосконаленню профілактичних заходів [21].

Також варто зазначити, що листом МОН затверджено перелік діагностичних методик з виявлення домашнього насильства відносно дітей: опитувальник для дослідження психотравмуючої події – В. Г. Панок; соціологічна анкета – В. Г. Панок; стандартизоване інтерв'ю батьків, діти яких зазнали кривдження та перебувають у стані посттравматичного стресу – розроблено у Йєльському центрі вивчення дітей; методика «Перелік життєвих подій» – В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В. Федан; методика діагностики батьківського ставлення – А. Варга, В. Столін; методика «Дім – Дерево – Людина» – Дж. Бак; методика «Кінетичний малюнок сім'ї» – Р. Бернс, С. Кауфман; методика «Неіснуюча тварина» – М. Друкаревич [27].

У контексті даного дослідження також доцільно звернути увагу на те, що у теорії соціальної педагогіки та соціальної роботи виокремлюються різні підходи до розуміння профілактики. З одного боку, вона розглядається як сукупність заходів, спрямованих на попередження, обмеження та нейтралізацію негативних явищ у соціальному середовищі. З іншого боку, профілактика трактується як окремий напрям професійної діяльності, орієнтований на недопущення проблемних ситуацій у житті людини та мінімізацію негативного впливу соціальних факторів на її розвиток [9, с. 23]. Такий підхід підкреслює важливість системної та цілеспрямованої роботи з профілактики домашнього насильства стосовно підлітків. Профілактика розглядається як цілісна сукупність заходів, спрямованих на запобігання появі та поширенню різноманітних відхилень у розвитку особистості, а також у процесах її навчання й виховання [10, с. 41].

Сучасна психолого-педагогічна практика демонструє різноманіття міжнародних підходів до профілактичної діяльності, які формуються відповідно до соціокультурних і державних особливостей конкретних країн. Серед основних напрямів виокремлюють медико-соціальний (США), орієнтований на збереження психічного і фізичного здоров'я; організаційно-адміністративний (Італія, Швеція), що базується на інституційному регулюванні; правовий (Великобританія, Данія, Швеція), спрямований на застосування законодавчих норм; педагогічний (Німеччина, США), який забезпечує виховний вплив; а також економічний, пов'язаний із соціально-економічними умовами життя. У контексті профілактики домашнього насильства стосовно підлітків провідне значення має саме педагогічний напрям, оскільки він спрямований на формування соціально схвалюваних цінностей, моделей безпечної поведінки та запобігання насильству через освітньо-виховний вплив [23, с. 35].

Соціально-педагогічна діяльність спрямована на створення сприятливих умов для успішної соціалізації особистості, її всебічного фізичного, психічного та соціального розвитку, задоволення потреб у самореалізації, розкриття потенціалу та захисту від негативного впливу соціального. Вона охоплює комплексну підтримку особистості в соціальному, психологічному, педагогічному, правовому та інших аспектах, а її структура передбачає взаємодію суб'єкта (фахівців, батьків, соціального оточення) й об'єкта (дитини чи підлітка) через послідовні етапи соціально-педагогічного процесу. Реалізація цієї діяльності забезпечується діагностичною, комунікативною, організаторською, профілактичною, захисною та корекційно-реабілітаційною функціями. У сфері профілактики домашнього насильства стосовно підлітків особливого значення набувають принципи гуманізму, довіри, безоціночного прийняття, поваги до особистості та співпраці, що забезпечують ефективну допомогу й підтримку підлітка у складних життєвих ситуаціях [35, с. 132–133].

Ефективність профілактики насильства щодо дітей залежить від правильного розуміння проблеми, дотримання принципів систематичності,

безперервності, своєчасності, адресності, доступності та комплексності, а також від залучення сім'ї, школи, соціальних служб і громади [23, с. 36]. Соціально-педагогічна профілактика реалізується на трьох рівнях: первинному – через формування ненасильницьких цінностей і просвітницьку роботу; вторинному – шляхом раннього виявлення ризиків і соціального супроводу сімей; третинному – через кризове втручання, захист, реабілітацію постраждалих дітей і корекційну роботу з кривдником. Важливу роль у цьому процесі відіграють заклади освіти, де педагогічні працівники мають здійснювати системну профілактичну роботу та забезпечувати своєчасне реагування на будь-які прояви фізичного чи психологічного насильства [22, с. 158–159].

Важливим напрямом профілактики насильства в освітньому середовищі є просвітницька та соціально-психологічна робота фахівців психологічної служби, спрямована на підвищення обізнаності учнів, батьків і педагогів, формування навичок ненасильницької взаємодії та конструктивного вирішення конфліктів. Вони аналізують соціально-психологічний клімат у закладі освіти, виявляють ризики агресивної чи віктимної поведінки, надають підтримку дітям групи ризику, проводять консультації, тренінги та беруть участь у реагуванні на випадки насильства, забезпечуючи комплексну допомогу постраждалим і взаємодіючи з іншими соціальними службами [12, с. 78].

Важливим напрямом профілактики насильства в закладах освіти є формування в учнів навичок здорових міжособистісних відносин, саморегуляції, поваги, відповідального прийняття рішень і конструктивного вирішення конфліктів через спеціальні освітні програми. Такі програми мають враховувати вікові особливості дітей, використовувати інтерактивні методи, сприяти критичному осмисленню соціальних і гендерних стереотипів та реалізовуватися у психологічно безпечному середовищі, де педагог виступає фасилітатором особистісного розвитку й ненасильницької поведінки [20, с. 47–48].

Для формування у здобувачів освіти правової культури, усвідомлення власних прав і навичок їх захисту доцільно впроваджувати сучасні інтерактивні

та інноваційні форми просвітницької діяльності. Ефективними є тренінги, рольові ігри, дискусії, форум-театри та методи групової роботи, які сприяють активному засвоєнню знань, розвитку критичного мислення та формуванню ненасильницьких моделей поведінки [11, с. 60].

Важливе значення мають інформаційно-креативні та ігрові форми (відеолекторії, квести, флешмоби, арт-акції), що підвищують мотивацію учнів, розвивають емоційний інтелект, навички співпраці, відповідальності та толерантного ставлення до інших. Такі методи також сприяють усвідомленню власної поведінки та формуванню відповідального ставлення до психічного й фізичного здоров'я.

Доповнюють систему профілактики комунікативні та медіаційні практики (круглі столи, ток-шоу, шкільна медіація), а також консультативні пункти за участю психологів, соціальних педагогів і юристів, що забезпечують підтримку учасників освітнього процесу та сприяють створенню безпечного правосвідомого середовища [11, с. 63–64].

Таким чином, лише комплексний і системний підхід із залученням педагогів, психологів, соціальних служб і громади дозволяє ефективно запобігати домашньому насильству та створювати безпечне освітнє середовище для підлітків.

2.2. Дослідження проблеми домашнього насильства стосовно підлітків

З метою дослідження проблеми домашнього насильства стосовно підлітків у межах емпіричної частини роботи було проведено анкетування підлітків із використанням авторської анкети. Обраний метод дозволив отримати первинні соціально-психологічні дані безпосередньо від цільової групи, з'ясувати рівень поінформованості підлітків щодо явища домашнього насильства, особливості його сприйняття, поширені форми прояву, а також ставлення до можливих шляхів запобігання цьому негативному явищу.

Анкетування проводилося з обов’язковим дотриманням принципу добровільності, що передбачає вільну згоду респондентів на участь у дослідженні без будь-якого тиску чи примусу. Перед початком опитування кожному учаснику було роз’яснено мету дослідження, його зміст та очікувані результати, а також наголошено на праві відмовитися від участі або припинити її на будь-якому етапі без негативних наслідків. Такий підхід відповідає етичним нормам проведення соціально-психологічних досліджень, особливо у роботі з підлітками.

Важливим аспектом організації дослідження стало дотримання принципу анонімності та конфіденційності. Анкетування не передбачало зазначення імен, прізвищ чи будь-яких інших персональних даних, що дозволяло унеможливити ідентифікацію респондентів. Усі отримані дані оброблялися в узагальненому вигляді та використовувалися виключно для наукового аналізу. Це забезпечило психологічну безпеку учасників і сприяло більш відкритому та щирому наданню відповідей.

Дослідження також здійснювалося з дотриманням принципу етичності, що є особливо значущим у контексті вивчення проблеми домашнього насильства. Формулювання запитань було коректним, ненав’язливим та адаптованим до вікових особливостей підлітків, без використання травмуючої або дискримінаційної лексики. У разі виникнення емоційного дискомфорту учасникам гарантувалася можливість звернення по психологічну допомогу. Окрім того, у процесі анкетування було забезпечено принцип поваги до особистості респондента, що проявлявся у визнанні його права на власну думку, переживання та життєвий досвід.

Дотримання принципів добровільності, анонімності, конфіденційності, етичності та поваги до особистості створило безпечні умови для проведення анкетування та забезпечило достовірність і наукову цінність отриманих результатів у дослідженні соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків.

Варто зазначити, що авторська анкета має комплексний характер і складається з 20 запитань, які охоплюють декілька змістових блоків. Перший блок спрямований на збирання загальної соціально-демографічної інформації (вік, стать респондентів). Другий блок присвячений з'ясуванню рівня обізнаності підлітків щодо поняття домашнього насильства, його видів та джерел отримання відповідної інформації. Це дозволяє оцінити ефективність просвітницької роботи та інформаційних кампаній у середовищі підлітків.

Третій блок анкети орієнтований на виявлення уявлень респондентів про поширеність та форми прояву домашнього насильства щодо підлітків, зокрема фізичного, психологічного, економічного та інших форм. Окремі запитання спрямовані на аналіз реакцій соціального оточення на випадки насильства, а також визначення осіб і служб, яким підлітки готові довіритися у разі потрапляння в ситуацію насильства.

Четвертий блок стосується профілактики домашнього насильства та оцінки ролі закладу освіти у цьому процесі. У ньому з'ясовується, чи проводяться у школі профілактичні заходи, у якому форматі вони реалізуються, а також як підлітки оцінюють їхню ефективність. Завершальні запитання анкети спрямовані на виявлення суб'єктивного відчуття емоційної безпеки вдома, особистого досвіду насильства та бачення респондентами шляхів запобігання цьому явищу в школі й громаді.

Загалом, використання авторської анкети дало змогу всебічно охопити проблему домашнього насильства стосовно підлітків, поєднавши кількісні показники з елементами якісного аналізу відкритих відповідей, що створює підґрунтя для подальшого узагальнення результатів та розроблення практичних рекомендацій.

Дослідження проводилося на базі Скала-Подільського навчально-виховного комплексу «ЗНЗ 1–3 ступенів – ДНЗ» за попередньо отриманим офіційним дозволом адміністрації закладу освіти. Адміністрація була поінформована про мету, завдання, зміст і методи дослідження, а також про

дотримання етичних норм і принципів роботи з неповнолітніми. Надання дозволу засвідчило погодження керівництва закладу з умовами проведення анкетування та гарантувало його організацію у межах чинного нормативно-правового поля.

Анкетування здійснювалося в навчальний час у формі групового опитування, що не порушувало освітній процес та відповідало віковим і психологічним особливостям учнів. Загальна кількість опитаних становила 32 особи, що дало змогу отримати достатній обсяг емпіричних даних для подальшого кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Вибірку дослідження склали підлітки, які навчаються у 10-11 класах закладу загальної середньої освіти. До участі були залучені учні однієї вікової категорії, що дозволило забезпечити відносну однорідність вибірки та зменшити вплив вікових відмінностей на результати дослідження. Такий підхід сприяв підвищенню достовірності та коректності порівняльного аналізу отриманих даних.

Віковий діапазон респондентів відповідав підлітковому періоду розвитку, який характеризується підвищеною емоційною чутливістю, формуванням соціальних установок і зростанням значущості міжособистісних взаємин. Саме ця вікова група є особливо вразливою до проявів домашнього насильства, що обґрунтовує доцільність її вибору для дослідження проблем соціальної профілактики.

Варто зазначити, що обрана вибірка та умови організації дослідження забезпечили репрезентативність отриманих результатів і створили належні умови для вивчення особливостей соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Підсумовуючи, варто зазначити що комплексний підхід до збору даних дозволяє отримати об’єктивну та різнобічну картину проблеми. У даному дослідженні було використано авторську анкету, яка враховує вікові та психологічні особливості підлітків, а також забезпечує анонімність і

добровільність участі респондентів. Анкетування проводилося після отримання офіційного дозволу від адміністрації Скала-Подільського НВК «ЗНЗ 1-3 ступенів – ДНЗ», що гарантувало дотримання всіх етичних норм та правил організації дослідження. Вибрані методи дозволили не лише отримати статистичні дані щодо обізнаності підлітків про домашнє насильство, але й з'ясувати їхні уявлення про причини, форми прояву та шляхи запобігання насильству, а також виявити ефективність наявних профілактичних заходів у школі та громаді. Загалом організація дослідження сприяла формуванню науково обґрунтованих висновків щодо методів соціальної профілактики та виявленню ключових напрямів роботи з підлітками для попередження домашнього насильства.

Перше питання анкети стосувалося віку респондентів, що дозволило окреслити вікову структуру вибірки та забезпечити коректний аналіз подальших результатів. За підсумками опитування, серед 32 учасників більшість становили підлітки віком 16 років – таких виявилося 19 осіб, тоді як 13 респондентів були віком 17 років (рис. 2.3). Отримані дані свідчать про репрезентативність вибірки щодо старшокласників середніх шкіл, що дає змогу простежити особливості обізнаності, ставлення та сприйняття проблеми домашнього насильства саме в цих вікових категоріях. Такий розподіл також дозволяє коректно порівнювати відповіді та виявляти вікові відмінності у сприйнятті та оцінці соціальної профілактики насильства.

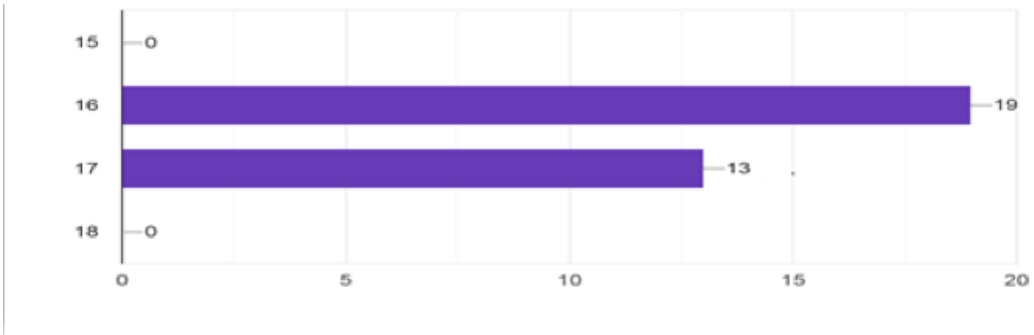

Рис. 2.3. Відповіді на 1 питання анкети «Вік»

Друге питання анкети стосувалося статі респондентів, що дозволило визначити гендерну структуру вибірки. Результати показали, що серед опитаних 13 становили хлопці, а 19 – дівчата (рис. 2.3).

Рис. 2.4. Відповіді на 2 питання анкети «Стать»

Третє питання анкети стосувалося обізнаності підлітків щодо поняття домашнього насильства. Результати показали, що 14 респондентів добре розуміють, що таке домашнє насильство, тоді як половина опитаних (16) лише чула про це, але не мають повного розуміння проблеми. Лише 3 підлітків зазначили, що взагалі не знають, що таке домашнє насильство (рис. 2.4).

Рис. 2.5. Відповіді на 3 питання анкети
«Чи знаєте ви, що таке домашнє насильство»

Такі дані свідчать про те, що більшість учнів знайомі з проблемою, але рівень глибокого усвідомлення її форм і наслідків ще недостатній. Значна частина підлітків має поверхневе знання, що може ускладнювати розпізнавання насильства у власному оточенні або серед друзів.

Четверте питання анкети було спрямоване на виявлення рівня обізнаності підлітків щодо різних видів домашнього насильства. Аналіз отриманих відповідей показав, що найбільше опитаних знають про психологічне насильство – його вказали 23 респондентів. Це свідчить про те, що приниження, образи та залякування є найбільш впізнаваними формами насильства серед підлітків.

Далі за поширеністю зазначено економічне насильство – 20 учнів знали про обмеження доступу до грошей або необхідних речей як форму контролю в сім'ї. Фізичне насильство, хоча й є більш очевидним та видимим, впізнали 17 респондентів, що може свідчити про недостатню увагу до цього виду у повсякденному спілкуванні та освіті.

Сексуальне насильство відзначили 13 підлітків, що свідчить про значну частину респондентів, які або не мають достатньої інформації про цю форму насильства, або утруднюються відкрито про неї говорити. Лише 2 учнів обрали варіант «не знаю / важко відповісти», що показує загальну обізнаність щодо існування проблеми, проте потребу в детальному поясненні всіх її проявів (рис. 2.5).

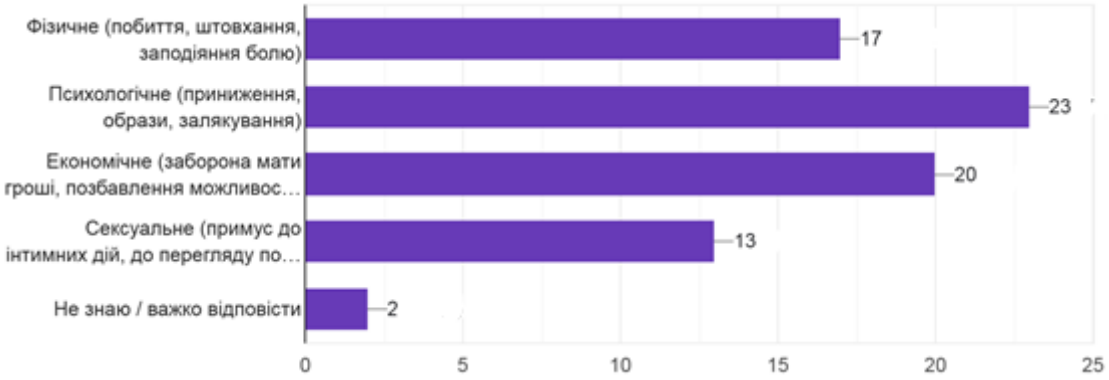

Рис. 2.6. Відповіді на 4 питання анкети «Які види домашнього насильства вам відомі? (можна обрати кілька варіантів)»

Результати свідчать, що підлітки краще орієнтуються у психологічних та економічних формах насильства, водночас знання про фізичне та сексуальне насильство є менш поширеними.

П'яте питання анкети було спрямоване на виявлення джерел інформації, з яких підлітки дізнаються про проблему домашнього насильства. Результати показали, що найбільш поширеним джерелом є батьки – 20 респондентів зазначили, що саме від них вони отримують інформацію. Це свідчить про важливу роль сім'ї у формуванні обізнаності підлітків щодо безпеки та запобігання насильству.

Досить значною є роль інтернету та соціальних мереж, про які повідомили 17 учнів. Такий показник підкреслює, що сучасні підлітки активно використовують цифрові ресурси для отримання знань про актуальні соціальні проблеми. Шкільні заходи також мають помітний вплив – 15 підлітків зазначили, що дізналися про насильство під час класних годин, тренінгів або уроків, що підтверджує ефективність освітніх програм і інтегрованих навчальних модулів.

Менше респондентів отримували інформацію від телебачення, фільмів та новин (12 учнів), а також через інформаційні кампанії на вулицях і в метро (11 учнів) або від друзів і знайомих (11 учнів). Найменша частка – 2 учнів – повідомила, що взагалі не отримувала жодної інформації про домашнє насильство (рис. 2.6).

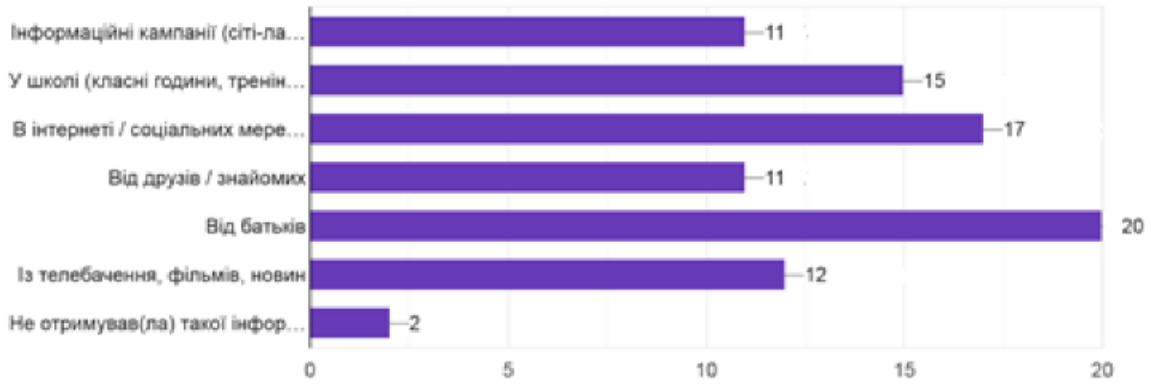

Рис. 2.7. Відповіді на 5 питання анкети

«Де ви отримували інформацію про цю проблему? (можна обрати кілька)»

Отримані дані свідчать, що ефективна профілактика та інформування підлітків потребує комплексного підходу, який поєднує сімейне виховання, освітні програми та активну присутність інформаційних кампаній у цифровому та реальному середовищі.

Шосте питання анкети було присвячене оцінці підлітками частоти випадків домашнього насильства серед їхніх однолітків. Результати показали певну неоднозначність у сприйнятті проблеми. Так, 8 респондентів вважають, що підлітки дуже часто зазнають домашнього насильства, що свідчить про наявність гострого усвідомлення цієї проблеми у певної частини учнів.

Найбільша частка респондентів – 12 – вважає, що такі випадки трапляються рідко, а ще 12 впевнені, що цього взагалі не відбувається. Це розмаїття відповідей може відображати як різні рівні інформованості учнів, так і вплив особистого досвіду або спостережень у сім'ях та оточенні.

Ще 10 опитаних відзначили, що домашнє насильство трапляється іноді, а 4 учнів не змогли точно відповісти на це питання, що підкреслює складність оцінки соціально чутливих явищ підлітками (рис. 2.7).

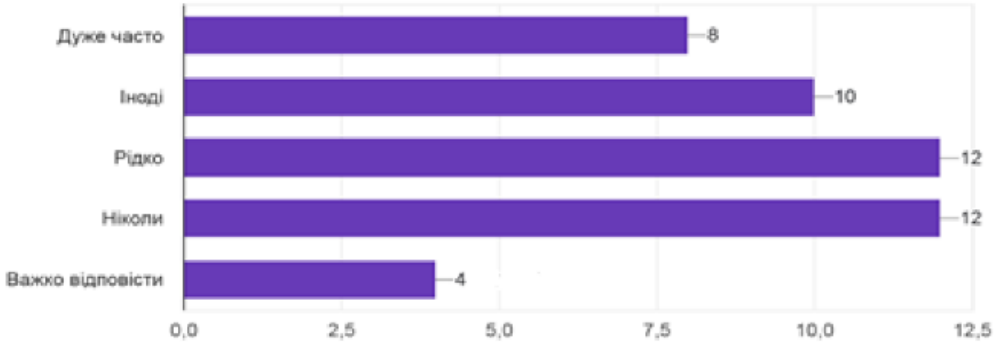

Рис. 2.8. Відповіді на 6 питання анкети «Як ви вважаєте, чи часто підлітки зазнають домашнього насильства?»

Загалом ці дані вказують на необхідність подальшого просвітництва та інформування учнів про прояви насильства, адже частина підлітків недооцінює його поширеність, що може ускладнювати своєчасне реагування та профілактику.

Сьоме питання анкети було спрямоване на з'ясування думки підлітків щодо найбільш поширених форм прояву домашнього насильства серед їхніх однолітків. Результати показали, що учні найбільше відзначають контроль над поведінкою, використання телефону та грошей – цю відповідь обрали 19 респондентів. Це свідчить про те, що сучасні форми насильства часто пов'язані з обмеженням особистої автономії підлітків, що може негативно впливати на їхній емоційний стан та соціальні взаємини.

Також значна частина учнів вважає, що домашнє насильство проявляється через заборону спілкування з друзями (18 учнів) та психологічний тиск у вигляді образ, принижень (17 учнів). Ці результати вказують на те, що підлітки добре

усвідомлюють непрямі форми насильства, які часто залишаються непомітними для дорослих, але мають суттєвий вплив на психоемоційний розвиток дитини.

Ще 13 опитаних відзначили прояви у вигляді ігнорування та емоційної холодності з боку членів родини, що підкреслює важливість уваги до емоційних потреб підлітків у сім'ї. Фізичні покарання, на думку респондентів, зустрічаються дещо рідше – 7 так само як і відмова у грошах на їжу в школі, що підкреслює, що сучасні форми насильства більше психологічного та контрольного характеру. Гіперопіку, яка може проявлятися у надмірній опіці та обмеженні свободи, відзначили 4 респондентів, а інші форми були менш поширеними (рис. 2.8).

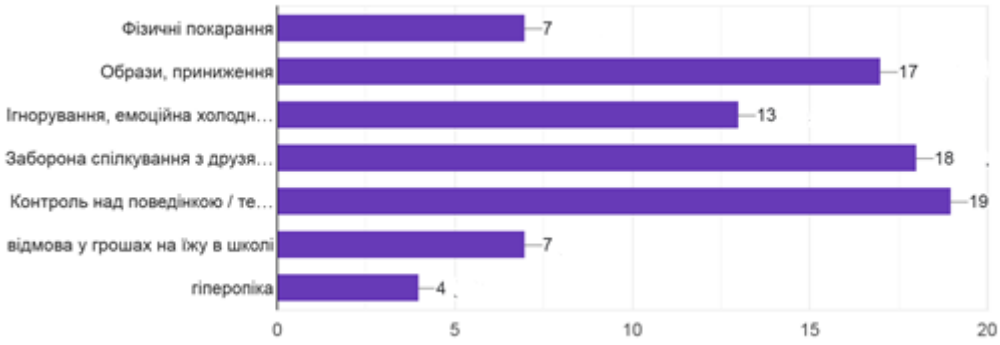

Рис. 2.9. Відповіді на 7 питання анкети «Як, на вашу думку, найчастіше проявляється домашнє насильство щодо підлітків?»

Результати цього питання демонструють, що підлітки добре розрізняють різні форми домашнього насильства, а також звертають увагу на ті прояви, які безпосередньо обмежують їхню автономію та свободу.

Восьме питання анкети стосувалося способів покарання підлітків за погану поведінку, і воно мало відкритий характер, що дозволяло респондентам висловити власний досвід та спостереження. Найчастіше підлітки зазначали обмеження свободи, зокрема «не пускали гуляти» або «забирали телефон», що свідчить про використання контрольних заходів як основної форми покарання. Деякі респонденти повідомили, що їх не карають, або ж не змогли відповісти на запитання, що може свідчити про відсутність досвіду прямих покарань або про

небажання обговорювати особисті сімейні ситуації. Загалом, відповіді підкреслюють, що покарання підлітків здебільшого проявляється у вигляді обмеження доступу до звичних для них ресурсів та свободи дій.

Дев'яте питання анкети стосувалося реакції оточуючих на випадки домашнього насильства щодо підлітків. Результати показали різноманітність поведінки, що свідчить про неоднозначне ставлення суспільства до проблеми. Так, 13 респондентів зазначили, що оточуючі залишаються байдужими та не втручаються, що підкреслює поширеність пасивності та небажання брати на себе відповідальність за чужі проблеми.

Водночас 14 опитаних відмітили, що люди намагаються допомогти, що свідчить про наявність позитивної соціальної підтримки та готовності до активного реагування. Крім того, 12 учнів зазначили, що випадки насильства призводять до звернення до соціальних служб або поліції, що демонструє залучення офіційних інститутів до вирішення проблеми та часткову довіру до системи захисту.

Проте 10 респондентів відзначили, що оточуючі іноді висміюють або звинувачують жертву, що відображає існування стигми та суспільного засудження постраждалих. Невизначеність або небажання відповісти була властива 5 учасників, що може свідчити про недостатню обізнаність або небезпеку висловлювати власну думку щодо таких випадків (рис. 2.9).

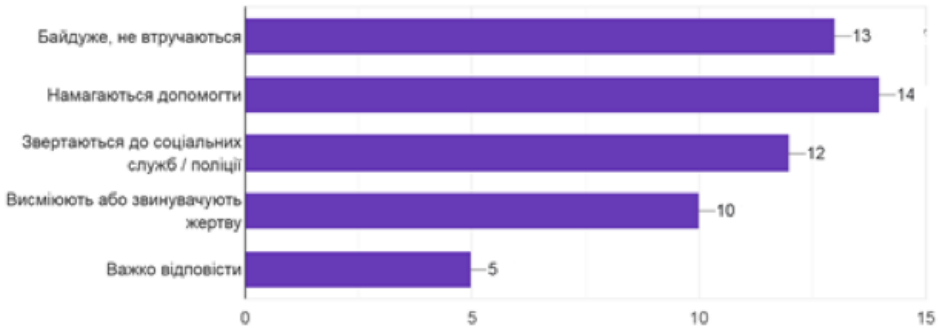

Рис. 2.10. Відповіді на 9 питання анкети «Якщо ви знаєте про випадки домашнього насильства щодо підлітків, то як зазвичай реагують оточуючі?»

Загалом, ці результати підкреслюють, що суспільна реакція на домашнє насильство серед підлітків є неоднорідною, поєднуючи як підтримку, так і пасивність чи засудження.

Десяте питання анкети зосереджувалося на тому, кому підлітки готові довіритися у разі, якщо вони стануть свідками або жертвами домашнього насильства. Результати показують, що більшість респондентів обирають найближче оточення для отримання підтримки. Так, 13 учнів зазначили, що довіряються одному з батьків, а 12 – сестрі чи брату, що свідчить про значущість родинних зв'язків у формуванні почуття безпеки. Ще більша кількість – 14 – покладається на інших родичів, таких як бабусі, дідусі чи тітки, демонструючи, що розширене коло сім'ї також є важливим ресурсом підтримки.

Цікаво, що 15 підлітків вважають, що можуть звернутися за допомогою до друзів, що підкреслює роль ровесників у соціальній підтримці та психологічній безпеці. Водночас лише 7 готові довіритися шкільному психологу, 11 – учителю або класному керівнику, а 10 – соціальному працівнику. Це свідчить про обмежену, але все ж існуючу довіру до професійних соціально-психологічних інституцій.

Менша частина підлітків готова звернутися до поліції (6 учнів) або на гарячу лінію (3 учнів), а 2 респондентів заявили, що нікому не довіряють. Це вказує на те, що частина підлітків відчуває страх або недовіру до зовнішніх інституцій та потребує додаткового просвітництва та формування навичок безпечного пошуку допомоги (рис. 2.10).

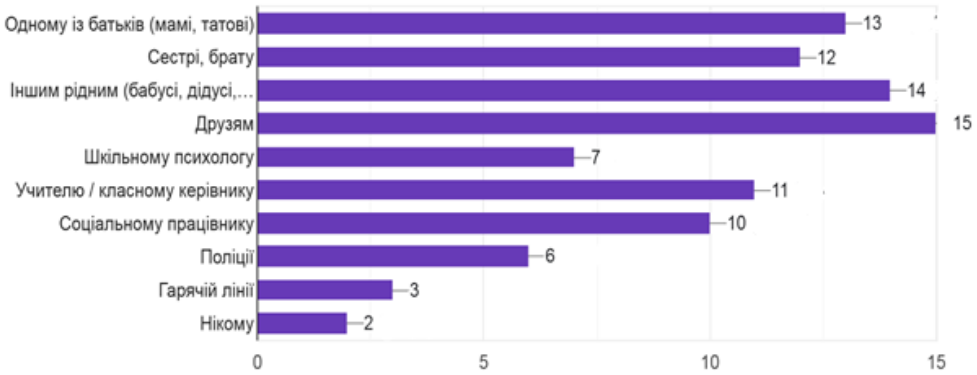

Рис. 2.11. Відповіді на 10 питання анкети «Кому б ви довірилися, якби стали свідком або жертвою домашнього насильства? (можна кілька варіантів)»

Одинадцяте питання анкети стосувалося обізнаності підлітків щодо можливості звернення за допомогою у випадку домашнього насильства. Результати показали, що лише 10 респондентів зазначили, що знають конкретні контакти служб або організацій, куди можна звернутися. Це свідчить про те, що менше третини опитаних мають достатньо чітке уявлення про доступні ресурси підтримки, що є важливим фактором для своєчасного отримання допомоги у критичних ситуаціях.

Найбільша частина підлітків – 18 – заявила, що частково знає, куди можна звертатися. Така відповідь вказує на певний рівень обізнаності, проте підлітки не завжди можуть швидко та правильно скористатися цими знаннями, особливо в умовах стресу або тиску з боку кривдника.

Водночас 6 опитаних зазначили, що зовсім не знають, куди можна звернутися за допомогою. Це підкреслює існування значної групи підлітків, які залишаються вразливими та потенційно беззахисними перед домашнім насильством (рис. 2.11).

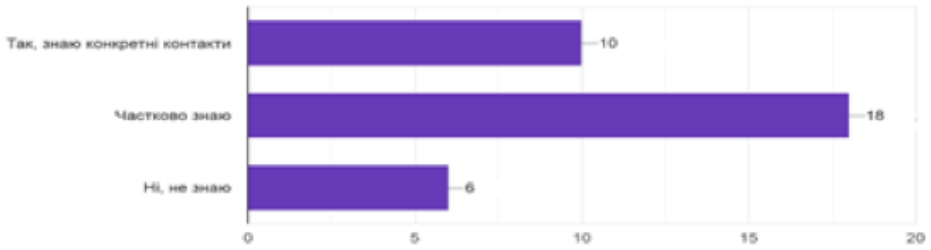

Рис. 2.12. Відповіді на 11 питання анкети «Чи знаєте ви, куди звертатися за допомогою у випадку домашнього насильства?»

Дванадцяте питання анкети стосувалося проведення профілактичних заходів щодо домашнього насильства у школі. Результати показали, що лише 4 опитаних підлітків зазначили, що такі заходи проводяться регулярно. Це свідчить про те, що постійна профілактична робота у школі є недостатньо поширеною і охоплює невелику частину учнів.

Більшість респондентів – 17 – повідомили, що заходи проводилися один-два рази. Такий формат дозволяє ознайомитися з проблемою, але, як правило, не забезпечує систематичного засвоєння знань і формування навичок безпечної поведінки у випадках домашнього насильства.

6 підлітків зазначили, що у їхній школі подібних заходів взагалі не проводили. Це свідчить про відсутність уваги до питання профілактики насильства у певних навчальних закладах, що створює ризик недостатньої обізнаності школярів щодо прав і способів захисту.

Ще 7 опитаних не змогли пригадати, чи проводилися такі заходи, що також вказує на низьку ефективність або недостатню помітність проведених профілактичних активностей (рис. 2.12).

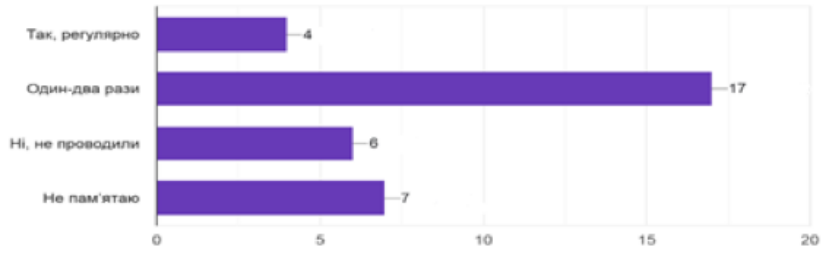

Рис. 2.13. Відповіді на 12 питання анкети «Чи проводили у вашій школі заходи з профілактики домашнього насильства?»

Тринадцяте питання анкети з’ясовувало, у якому форматі проводилися профілактичні заходи щодо домашнього насильства у школі. Найбільша частка респондентів – 19 – відзначила, що інформаційні заходи відбувалися у формі лекцій або уроків. Це свідчить про традиційний підхід до ознайомлення підлітків із проблемою домашнього насильства, що дозволяє донести основні знання, проте має обмежений вплив на практичне засвоєння навичок безпечної поведінки.

10 опитаних повідомили, що заходи проходили у форматі тренінгів або інтерактивних ігор. Такий формат є більш активним і сприяє залученню учнів у

процес навчання, розвитку критичного мислення та навичок реагування у складних ситуаціях.

Менша частка респондентів зазначила інші формати проведення заходів: перегляд відео або фільмів – 3 учнів, використання роздаткових матеріалів або плакатів – 3 учнів, а бесіди з психологом відзначив лише 1 учень. Це свідчить про обмежене використання практично орієнтованих та індивідуалізованих методів, що могли б більш ефективно допомогти підліткам усвідомити проблему та навчитися захищати себе.

Невелика частка респондентів не пам’ятала, чи проводилися заходи (1 учень) або повідомила, що заходів не проводили (1 учень), що вказує на недостатню системність і помітність профілактичної роботи у школах (рис. 2.13).

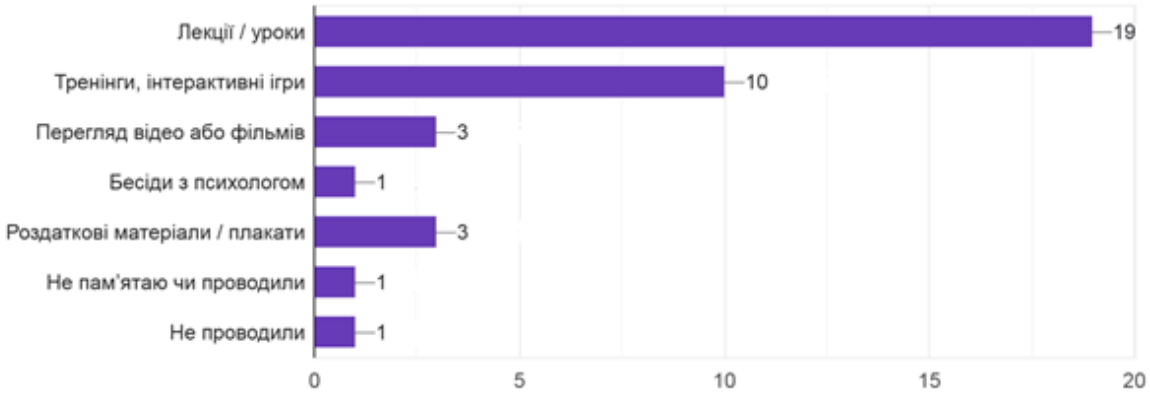

Рис. 2.14. Відповіді на 13 питання анкети «Якщо проводили, у якому форматі це було?»

Чотирнадцяте питання анкети дозволило оцінити сприйняття учнями ефективності проведених профілактичних заходів щодо домашнього насильства. Лише 4 респондентів вважають ці заходи дуже корисними, що свідчить про обмежену здатність деяких програм повністю задовольнити потреби підлітків у практичних знаннях та навичках реагування.

Найбільша частка опитаних – 14 – оцінила заходи як частково корисні. Це вказує на те, що інформація, яка надається під час лекцій, тренінгів чи інтерактивних занять, дійсно частково допомагає зрозуміти проблему та можливі

шляхи її запобігання, проте її недостатньо для повного формування навичок самозахисту та реагування.

По 5 учнів віднесли заходи до малоефективних або зазначили, що вони нецікаві та непотрібні. Така оцінка може свідчити про невідповідність формату або змісту заходів очікуванням підлітків, недостатню практичну орієнтацію та низький рівень залучення учнів у навчальний процес.

Важливо зазначити, що 8 респондентів не відвідували заходів, що підкреслює проблему неповного охоплення школярів інформаційними та профілактичними програмами (рис. 2.14).

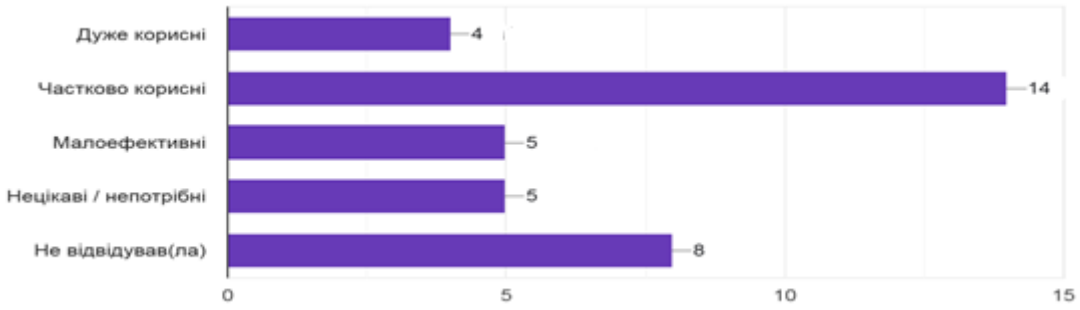

Рис. 2.15. Відповіді на 14 питання анкети «Як ви оцінюєте ефективність таких заходів?»

П’ятнадцяте питання анкети дозволило з’ясувати, на думку підлітків, які заходи є найбільш ефективними для запобігання домашньому насильству. Найбільша частка – 19 підлітків – вважає, що ключовим чинником є посилення відповідальності кривдників. Це свідчить про усвідомлення підлітками значущості правових та репресивних механізмів у протидії насильству, які можуть безпосередньо впливати на поведінку потенційних кривдників та створювати відчуття безпеки у дітей. Друга за популярністю відповідь – психологічна підтримка сімей, яку обрали 16 опитаних. Такий результат підкреслює, що підлітки розуміють важливість роботи з емоційним станом та стосунками у родині, адже профілактика насильства неможлива без належної психологічної підтримки та корекції сімейних конфліктів.

Також значну увагу підлітки приділяють підтримці дітей через гарячі лінії (14 підлітків) та соціальній рекламі (8 підлітків). Ці результати демонструють розуміння важливості доступних каналів інформації та допомоги для дітей, які можуть опинитися у небезпечній ситуації. Меншою мірою респонденти виділили такі заходи, як супровід сім'ї соціальним працівником (9 учнів) та відвідування сім'ї поліцією (7 учнів), що може свідчити про недостатню поінформованість про функціонування цих сервісів або про сприйняття їх як менш доступних чи інтенсивних методів профілактики (рис. 2.15).

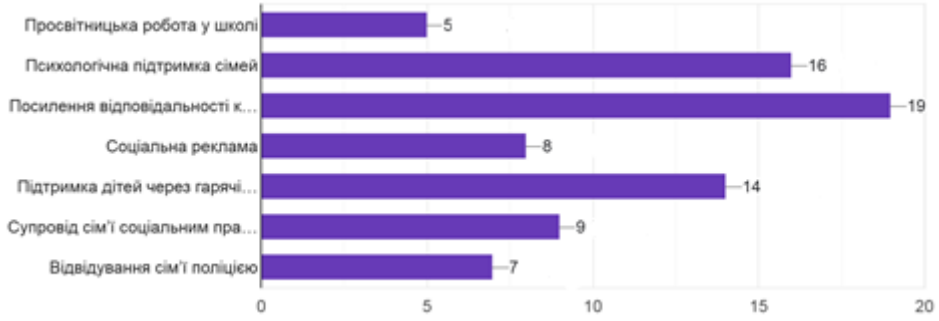

Рис. 2.16. Відповіді на 15 питання анкети «Що, на вашу думку, найкраще допоможе запобігти домашньому насильству?»

Шістнадцяте питання анкети дозволило дослідити ставлення підлітків до твердження: «Домашнє насильство – це приватна справа сім'ї, і втручатися не слід». Результати показали, що більшість респондентів не підтримують таку позицію: 14 підлітків чітко висловили незгоду, підкреслюючи, що питання насильства в сім'ї не можна ігнорувати, оскільки це стосується безпеки та прав дитини. При цьому 12 підлітків частково погоджуються з твердженням, що може свідчити про певне розуміння приватності сімейних справ, водночас вони визнають необхідність втручання у випадках явного насильства. Така позиція відображає складність сприйняття меж між сімейними правами та правами дітей на захист і безпеку. 6 респондентів повністю погоджуються з твердженням, що свідчить про існування серед підлітків уявлень про недоторканність сімейного простору та обмежену обізнаність щодо соціальних норм та можливостей допомоги у випадках домашнього насильства.

Невелика частина учасників опитування, а саме 5 підлітків – зазначили, що важко відповісти на це питання, що може свідчити про недостатній досвід або інформацію щодо подібних ситуацій (рис 2.16).

Рис. 2.17. Відповіді на 16 питання анкети «Як ви ставитеся до твердження: «Домашнє насильство – це приватна справа сім'ї, і втручатися не слід»?»

Сімнадцяте питання анкети було спрямоване на оцінку рівня емоційної безпеки підлітків у власних сім'ях. Результати показали, що лише 9 респондентів почуваються повністю захищеними вдома, що свідчить про відносно невисокий рівень емоційного комфорту серед учасників дослідження. Це може вказувати на те, що навіть у звичайних сім'ях підлітки не завжди відчувають стабільність та підтримку.

Половина респондентів (16 підлітків) зазначила, що іноді виникають конфлікти або напружені ситуації, що свідчить про періодичну напруженість у сімейному середовищі. Такі епізоди можуть формувати відчуття невпевненості та частково впливати на психологічний стан підлітків, хоча вони не відчувають постійного страху.

Водночас 8 опитаних повідомили, що часто відчувають страх, тиск або образи вдома. Ці дані свідчать про існування групи підлітків, які можуть перебувати у потенційно небезпечному або травматичному середовищі, що потребує уваги педагогів і соціальних служб.

Крім того, 5 респондентів важко було оцінити свій рівень емоційної безпеки, що може свідчити про недостатню саморефлексію або нестачу

інформації щодо того, що таке безпечне та комфортне сімейне середовище (рис. 2.17).

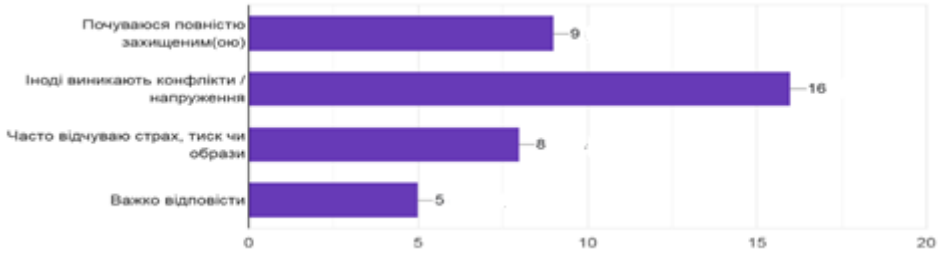

Рис. 2.18. Відповіді на 17 питання анкети «Як ви оцінюєте свій рівень емоційної безпеки вдома?»

Вісімнадцяте питання анкети було спрямоване на визначення безпосереднього досвіду підлітків щодо домашнього насильства. Результати показали, що лише 4 респондентів відчувають, що стосовно них застосовуються форми домашнього насильства. Цей показник, хоч і невисокий, свідчить про наявність групи підлітків, які потребують уваги та підтримки з боку соціальних служб, психологів і педагогів.

Найбільша частина опитаних, а саме 25 підлітків – заявила, що не зазнає домашнього насильства. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження почуваються в безпеці у власних сім’ях, хоча необхідно враховувати, що деякі форми психологічного тиску або контролю можуть залишатися непоміченими або не усвідомлюватися підлітками.

Водночас 5 респондентів важко було відповісти на це питання. Така відповідь може свідчити про нерозуміння або небажання визнавати певні прояви насильства у власній сім’ї, а також про психологічні бар’єри у відкритому обговоренні цієї теми (рис. 2.18). Отримані дані підкреслюють важливість подальшого інформування підлітків про домашнє насильство та надання психологічної підтримки для розвитку усвідомленості й захисту власних прав.

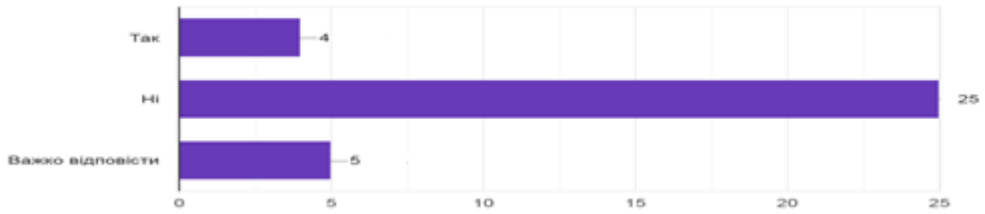

Рис. 2.19. Відповіді на 18 питання анкети «Чи відчуваєте ви, що стосовно вас відбувається домашнє насильство?»

Дев'ятнадцяте питання анкети було спрямоване на з'ясування того, як підлітки планують змінити своє ставлення до дітей у майбутній сім'ї порівняно з тим, як відбувається взаємодія у їхніх нинішніх родинах. Аналіз отриманих відповідей показав різноманітність підходів та очікувань респондентів щодо майбутнього батьківства. Деякі учасники опитування зазначили, що не створюватимуть сім'ю або не матимуть дітей, що відображає індивідуальні плани та життєві орієнтири підлітків на цей етап розвитку.

Інші респонденти висловили прагнення до більшої довіри та емоційного простору у стосунках з майбутніми дітьми. Такі відповіді свідчать про бажання створити безпечне, підтримуюче середовище, у якому діти матимуть можливість вільно висловлювати свої думки та почуття, а батьківська опіка буде менш суворою та контрольованою.

Частина підлітків зазначила, що вважає існуючу сімейну ситуацію достатньо нормальною, або ж не бачить потреби у змінах, що вказує на позитивний досвід взаємодії в їхніх родинах. Однак були й відповіді, що відображають прагнення уникнути надмірної опіки, яка може обмежувати свободу та самостійність дітей.

Двадцяте питання анкети було відкритим і спрямоване на виявлення думок підлітків щодо того, які заходи варто покращити у школі чи громаді для запобігання домашньому насильству. Аналіз відповідей показав, що більшість респондентів висловили потребу у збільшенні кількості тренінгів та заходів, присвячених цій темі. Це свідчить про усвідомлення підлітками важливості

профілактичної роботи та потребу в більш активному просвітництві щодо проблеми насильства.

Деякі учасники опитування зазначили про доцільність проведення розмов із соціальними працівниками та залучення батьків до профілактичних заходів. Такий підхід підкреслює важливість комплексної роботи, що включає не лише дітей, а й дорослих, які безпосередньо впливають на формування безпечного середовища в родині та школі.

Окремі відповіді відображають прагнення до більш суворого реагування на випадки насильства, наприклад, через підвищення відповідальності кривдників або «більше карати». Це свідчить про те, що частина підлітків сприймає превентивні та виховні заходи як недостатньо ефективні без системного правового контролю.

Разом із цим, частина учасників зазначила, що вони не знають, що саме можна покращити, або не бачать потреби у змінах, що свідчить про різний рівень усвідомлення проблеми серед підлітків та підкреслює необхідність подальшого просвітництва та формування критичного мислення щодо насильства в сім'ї та громаді.

Таким чином, проведене анкетування дозволило детально оцінити рівень обізнаності підлітків щодо проблеми домашнього насильства та визначити основні джерела інформації, до яких вони звертаються. Результати показали, що більшість респондентів мають поверхневе або часткове розуміння сутності та форм насильства, причому психологічні та економічні прояви є більш впізнаваними, ніж фізичні та сексуальні. Це свідчить про необхідність посилення освітніх заходів, спрямованих на формування глибокого усвідомлення різних видів насильства та їхніх наслідків для підлітків.

Дослідження також продемонструвало неоднорідність ставлення підлітків до соціальної підтримки та реакції оточуючих на випадки домашнього насильства. Виявлено, що більшість підлітків довіряють сімейним та близьким родичам, тоді як довіра до професійних інститутів, таких як шкільні психологи,

соціальні працівники або поліція, залишається обмеженою. Це підкреслює важливість розвитку доступності та довіри до служб підтримки, а також необхідність комплексного підходу до інформування та профілактики насильства, який поєднує сім'ю, школу та суспільство.

Крім того, аналіз відповідей на питання щодо профілактичних заходів показав, що системність та ефективність шкільних програм з попередження домашнього насильства є недостатньою. Більшість підлітків оцінюють заходи як частково корисні, а інтерактивні та практично орієнтовані форми навчання використовуються рідше. Респонденти наголошують на важливості посилення правових механізмів, психологічної підтримки сімей та активного залучення підлітків у профілактичну роботу, що дозволить сформувати більш безпечне середовище та підвищити обізнаність учнів щодо своїх прав і способів захисту.

2.3. Методичні рекомендації щодо соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків

У результаті проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків, які спрямовані на підвищення ефективності превентивної роботи в освітньому та соціальному середовищі. Запропоновані рекомендації мають комплексний характер і ґрунтуються на поєднанні соціально-педагогічних, психологічних та правових підходів. Вони орієнтовані на формування у підлітків ненасильницьких моделей поведінки, підвищення рівня правової обізнаності, розвиток навичок конструктивної взаємодії та своєчасне виявлення ризиків домашнього насильства, а також передбачають активну взаємодію між закладом освіти, сім'єю та соціальними інституціями.

Важливими в профілактиці є наступна робота:

1. Проведення систематичних просвітницьких занять з підлітками щодо форм домашнього насильства, його ознак та наслідків. Систематична просвітницька робота з підлітками є базовою умовою профілактики домашнього

насильства, оскільки саме поінформованість дозволяє вчасно розпізнати небезпечні ситуації. Під час таких занять підлітки отримують уявлення про різні форми насильства – фізичне, психологічне, сексуальне, економічне, – а також про їх характерні ознаки, які не завжди є очевидними. Особлива увага приділяється поясненню того, що насильство може проявлятися не лише у відкритій агресії, а й у контролі, приниженні, маніпуляціях чи ізоляції.

Крім того, просвітницькі заняття сприяють усвідомленню підлітками серйозних наслідків домашнього насильства для психічного, емоційного та соціального розвитку особистості. Обговорення можливих довгострокових наслідків – зниження самооцінки, тривожність, депресивні стани, труднощі у побудові міжособистісних стосунків – допомагає сформувати негативне ставлення до будь-яких проявів насильства. Таким чином, знання стають основою для формування відповідальної позиції підлітків щодо власної безпеки та поваги до інших.

2. Упровадження ігрових та інтерактивних методів роботи (тренінги, квести, рольові ігри) для формування навичок ненасильницької поведінки. Ігрові та інтерактивні методи роботи є особливо ефективними у роботі з підлітками, оскільки відповідають їх віковим особливостям та потребі в активній взаємодії. Тренінги, рольові ігри та квести дозволяють моделювати реальні життєві ситуації, у яких підлітки можуть безпечно відпрацювати способи реагування на конфлікти та прояви агресії. У процесі такої діяльності учасники не лише отримують знання, а й набувають практичних умінь, що значно підвищує ефективність профілактичної роботи.

Застосування інтерактивних форматів сприяє розвитку навичок співпраці, взаєморозуміння та відповідального прийняття рішень. Підлітки вчаться аналізувати власну поведінку, прогнозувати наслідки своїх дій і знаходити ненасильницькі способи виходу зі складних ситуацій. Крім того, активна участь у таких заходах підвищує мотивацію, формує позитивний емоційний досвід та знижує рівень агресивності у міжособистісних стосунках.

3. Розвиток у підлітків емоційного інтелекту, уміння розпізнавати та контролювати власні емоції. Розвиток емоційного інтелекту є важливим чинником профілактики домашнього насильства, оскільки нерозуміння власних емоцій часто призводить до імпульсивної та агресивної поведінки. Формування здатності розпізнавати свої емоційні стани, усвідомлювати їх причини та інтенсивність допомагає підліткам краще контролювати власні реакції. Це особливо важливо у стресових або конфліктних ситуаціях, які можуть виникати в сімейному середовищі.

Окрім цього, розвиток емоційного інтелекту сприяє формуванню емпатії та чутливості до емоцій інших людей. Підлітки починають краще розуміти почуття членів родини, що знижує ймовірність агресивних дій та сприяє побудові більш гармонійних взаємин. Уміння конструктивно виражати емоції та шукати підтримку замість агресії є важливою навичкою, яка має довготривалий позитивний вплив на особистісний розвиток.

4. Формування навичок асертивної поведінки та конструктивного вирішення конфліктів. Асертивна поведінка передбачає вміння відстоювати власну позицію без порушення прав інших, що є ключовим компонентом ненасильницької взаємодії. Формування таких навичок допомагає підліткам навчитися чітко висловлювати свої потреби, почуття та межі, не вдаючись до агресії або пасивної покірності. Це особливо важливо в умовах сімейних конфліктів, де підлітки часто відчувають безсилля або страх.

Конструктивне вирішення конфліктів включає розвиток умінь слухати, знаходити компроміси та спільно шукати рішення проблемних ситуацій. Навчання цим навичкам сприяє зниженню напруженості у взаєминах і формує культуру діалогу. У результаті підлітки отримують досвід мирного розв’язання суперечностей, що значно зменшує ризик залучення до насильницьких моделей поведінки у майбутньому.

5. Забезпечення доступу підлітків до інформації про служби допомоги та механізми захисту у випадках насильства. Надзвичайно важливим аспектом

профілактики домашнього насильства є інформування підлітків про наявні служби допомоги та механізми захисту їхніх прав. Підлітки повинні знати, куди вони можуть звернутися у разі загрози чи факту насильства, а також усвідомлювати, що звернення по допомогу є нормальним і безпечним кроком. Наявність такої інформації знижує почуття безпорадності та страху, які часто заважають постраждалим повідомляти про проблему.

Окрім цього, ознайомлення з механізмами правового та соціального захисту формує у підлітків відчуття підтримки з боку суспільства і держави. Знання про телефони довіри, соціальні служби, психологічну допомогу та правові інституції сприяє підвищенню рівня довіри та готовності діяти у кризових ситуаціях. У підсумку це створює передумови для своєчасного втручання та зменшення негативних наслідків домашнього насильства.

6. Залучення батьків до профілактичної роботи через консультації, батьківські збори та тренінги з позитивного батьківства. Активне залучення батьків до профілактики домашнього насильства є необхідною умовою формування безпечного та підтримувального сімейного середовища. Через індивідуальні консультації, батьківські збори та тематичні тренінги батьки отримують знання про вікові та психологічні особливості підлітків, ефективні способи спілкування з ними, а також про негативні наслідки авторитарних і насильницьких методів виховання. Це сприяє переосмисленню батьківських установок і зниженню рівня конфліктності у родині.

Тренінги з позитивного батьківства допомагають батькам оволодіти навичками конструктивної взаємодії, емоційної підтримки та ненасильницького вирішення проблемних ситуацій. У результаті формується партнерська модель сімейних відносин, заснована на взаємній повазі та довірі. Такий підхід не лише зменшує ризик виникнення домашнього насильства, а й позитивно впливає на емоційний стан та особистісний розвиток підлітків.

7. Підвищення професійної компетентності педагогів і соціальних працівників у питаннях виявлення та попередження домашнього насильства.

Педагоги та соціальні працівники відіграють ключову роль у ранньому виявленні випадків домашнього насильства, оскільки саме вони мають регулярний контакт із підлітками. Підвищення їхньої професійної компетентності передбачає поглиблення знань про ознаки насильства, особливості поведінки постраждалих дітей та алгоритми дій у кризових ситуаціях. Це дозволяє своєчасно реагувати на тривожні сигнали та запобігати поглибленню проблеми.

Крім того, спеціалізоване навчання сприяє формуванню єдиного підходу до профілактичної роботи та міждисциплінарної взаємодії. Озброєні сучасними методиками та інструментами, фахівці здатні ефективніше проводити профілактичні заходи, надавати психологічну підтримку та спрямовувати підлітків і їхні сім'ї до відповідних служб допомоги. У підсумку це підвищує загальну ефективність системи соціальної профілактики.

8. Розвиток міжвідомчої співпраці закладів освіти, соціальних служб і правоохоронних органів. Міжвідомча співпраця є важливим чинником комплексного підходу до профілактики домашнього насильства стосовно підлітків. Узгоджена взаємодія між закладами освіти, соціальними службами та правоохоронними органами дозволяє об'єднати ресурси, обмінюватися інформацією та координувати дії у випадках підвищеного ризику. Такий підхід забезпечує цілісне бачення проблеми та підвищує ефективність втручань.

Спільні програми, міждисциплінарні команди та чітко визначені механізми взаємодії сприяють оперативному реагуванню на випадки насильства. Завдяки цьому підлітки отримують своєчасну допомогу, а сім'ї — необхідний соціальний супровід. Міжвідомча співпраця також сприяє профілактиці повторних випадків насильства та формуванню стійкої системи захисту прав дитини.

9. Створення в освітніх закладах безпечного простору довіри, де підлітки можуть відкрито говорити про проблеми. Створення безпечного та довірливого середовища в освітніх закладах є необхідною умовою ефективної профілактики домашнього насильства. Підлітки повинні відчувати, що їх вислухають,

зрозуміють і не засудять у разі звернення по допомогу. Такий простір сприяє формуванню почуття психологічної безпеки, що особливо важливо для дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Наявність довірливих стосунків із педагогами, психологами та соціальними працівниками підвищує ймовірність своєчасного виявлення проблемних ситуацій. Підлітки, які мають можливість відкрито говорити про свої переживання, легше звертаються по підтримку та допомогу. У результаті освітній заклад стає не лише місцем навчання, а й важливим осередком соціальної та психологічної підтримки.

10. Здійснення регулярного моніторингу й оцінювання ефективності профілактичних заходів із подальшим їх удосконаленням. Регулярний моніторинг і оцінювання профілактичних заходів дозволяють визначити їх результативність та відповідність реальним потребам підлітків. Аналіз кількісних і якісних показників дає змогу виявити сильні сторони програм, а також проблемні аспекти, які потребують корекції. Такий підхід забезпечує науково обґрунтоване вдосконалення профілактичної діяльності.

Оцінювання ефективності сприяє підвищенню якості соціально-педагогічної роботи та оптимізації використання ресурсів. На основі отриманих результатів можна адаптувати зміст і форми роботи, упроваджувати інноваційні методи та розширювати успішні практики. У підсумку це забезпечує сталий розвиток системи соціальної профілактики домашнього насильства та підвищує рівень захищеності підлітків.

Таким чином, розроблені методичні рекомендації створюють підґрунтя для цілісної та послідовної системи соціальної профілактики домашнього насильства стосовно підлітків. Їх упровадження сприятиме своєчасному виявленню проблемних ситуацій, зниженню рівня насильства, підвищенню соціальної захищеності підлітків і формуванню в них відповідального ставлення до власної безпеки та міжособистісних взаємин.

Висновки до другого розділу

Дослідження показало, що ефективна соціальна профілактика домашнього насильства стосовно підлітків потребує комплексного підходу, який поєднує соціально-педагогічні, психологічні та правові методи. Систематичне проведення просвітницьких занять, інтерактивних тренінгів і рольових ігор сприяє формуванню у підлітків навичок ненасильницької поведінки, підвищенню емоційного інтелекту та розвитку здатності до асертивної взаємодії.

Аналіз результатів дослідження підкреслив актуальність комплексної профілактичної роботи. Опитування показало недостатній рівень обізнаності підлітків про різні форми домашнього насильства. Результати засвідчили, що активне залучення батьків, педагогів і соціальних працівників до профілактичної роботи сприяє своєчасному виявленню ризиків насильства, створенню безпечного простору для відкритого обговорення проблем та підвищенню правової та соціальної обізнаності підлітків щодо механізмів захисту.

До основних методичних рекомендацій належать систематичні просвітницькі заняття щодо форм і наслідків домашнього насильства з формуванням нульової толерантності до нього; впровадження інтерактивних методів роботи (тренінги, квести, рольові ігри) для розвитку ненасильницької поведінки; розвиток емоційного інтелекту, асертивності та навичок конструктивного вирішення конфліктів; забезпечення доступу до інформації про служби допомоги; залучення батьків до профілактичної роботи; підвищення компетентності педагогів і соціальних працівників; розвиток міжвідомчої співпраці; створення безпечного освітнього середовища довіри; а також регулярний моніторинг і оцінювання ефективності профілактичних заходів, що в цілому сприяє зниженню рівня насильства та формуванню безпечного соціального середовища.

ВИСНОВКИ

Домашнє насильство є складним соціально-психологічним явищем, що проявляється у систематичному фізичному, психологічному, сексуальному чи економічному впливі одного члена родини на іншого з метою контролю та домінування. Сутність цього явища полягає не лише у конкретних актах агресії, а й у формуванні тривалих моделей поведінки, які підривають безпеку, емоційний комфорт і розвиток особистості. Усвідомлення комплексного характеру домашнього насильства є основою для формування ефективних профілактичних заходів та підтримки постраждалих, зокрема підлітків, у сімейному середовищі.

Домашнє насильство може проявлятися у різних формах – фізичній, психологічній, сексуальній та економічній – і кожна з них має свої характерні ознаки та наслідки для постраждалого. Підлітки особливо чутливі до психологічних та емоційних форм насильства, які можуть бути менш помітними, але не менш шкідливими, формуючи тривожність, депресивні стани та порушення міжособистісних відносин. Вивчення різноманітних форм насильства дозволяє точніше визначати ризики, планувати соціально-педагогічні втручання та розробляти методики профілактики.

Підлітковий вік характеризується активним фізичним, емоційним та соціальним розвитком, високою чутливістю до соціального впливу та потребою у визнанні й самоствердженні. Ці особливості роблять підлітків вразливими до негативних впливів у сімейному середовищі, зокрема до проявів домашнього насильства. Розуміння психофізіологічних характеристик підлітків є необхідною умовою для розробки ефективних профілактичних програм, які враховують їхні потреби, рівень розвитку емоційного інтелекту та здатність до конструктивної взаємодії з оточенням.

Дослідження засвідчило, що ефективна соціальна профілактика домашнього насильства щодо підлітків вимагає комплексного підходу, який інтегрує соціально-педагогічні, психологічні та правові методи. Систематичне

проведення просвітницьких занять, інтерактивних тренінгів та рольових ігор сприяє формуванню у підлітків навичок ненасильницької поведінки, розвитку емоційного інтелекту та здатності до асертивної взаємодії.

Аналіз результатів проведеного анкетування, у якому взяти участь 32 підлітків, підтвердив необхідність комплексної профілактичної роботи. Опитування виявило недостатній рівень обізнаності підлітків щодо різних форм домашнього насильства. Результати показали, що активне залучення батьків, педагогів та соціальних працівників сприяє своєчасному виявленню ризиків насильства, створенню безпечного простору для відкритого обговорення проблем та підвищенню правової і соціальної обізнаності підлітків.

Розроблені методичні рекомендації створюють основу для комплексної системи профілактики домашнього насильства стосовно підлітків. Їхнє впровадження сприятиме зменшенню рівня насильства у сім’ях, підвищенню соціальної захищеності підлітків та формуванню відповідальної позиції щодо власної безпеки й конструктивних міжособистісних стосунків, забезпечуючи тривалий позитивний вплив у соціальному та освітньому середовищі.

До основних рекомендацій соціальної профілактики належать:

1. Проведення систематичних просвітницьких занять з підлітками щодо форм домашнього насильства, його ознак та наслідків.
2. Упровадження ігрових та інтерактивних методів роботи (тренінги, квести, рольові ігри) для формування навичок ненасильницької поведінки.
3. Розвиток у підлітків емоційного інтелекту, уміння розпізнавати та контролювати власні емоції.
4. Формування навичок асертивної поведінки та конструктивного вирішення конфліктів.
5. Забезпечення доступу підлітків до інформації про служби допомоги та механізми захисту у випадках насильства.

6. Залучення батьків до профілактичної роботи через консультації, батьківські збори та тренінги з позитивного батьківства.

7. Підвищення професійної компетентності педагогів і соціальних працівників у питаннях виявлення та попередження домашнього насильства.

8. Розвиток міжвідомчої співпраці закладів освіти, соціальних служб і правоохоронних органів.

9. Створення в освітніх закладах безпечного простору довіри, де підлітки можуть відкрито говорити про проблеми.

10. Здійснення регулярного моніторингу й оцінювання ефективності профілактичних заходів із подальшим їх удосконаленням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку: навчальний посібник. Харків: ФОП Панов А. М., 2015. 336 с. URL: https://surl.li/kcdfva

2. Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник. К.: ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с. URL: https://surl.li/amodeg

3. Андрусяк І. П. Економічне насильство як латентна форма домашнього насильства: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*, 2023. № 80. С. 13-17. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a50bb8ff-fa73-4e40-84a3-3d8194810fdb/content

4. Білоус О. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с. URL: https://surl.li/shurpe

5. Ботнаренко І. А., Гриньків О. О. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. *Часопис Київського університету права*, 2023. № 2. С. 104–109. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/867

6. Бугайчук К. Л., Дрозд В. Г. Поняття, види та механізм вчинення домашнього насильства. *The 19th International scientific and practical conference "Current problems of the development of science: trends and innovations"*, 2025. С. 163–166. URL: https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2025/05/CURRENT-PROBLEMS-OF-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TRENDS-AND-INNOVATIONS.pdf#page=164

7. Бурдейна Л. В. Психологічні особливості прояву креативності в учнів підліткового віку: кваліфікаційна робота: 053 «Психологія». Тернопіль, 2024. 50 с. URL: https://surl.li/sgzqcj

8. Гумін О. Фізичне насильство проти особи: кримінально-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2023. № 2(75). С. 88–92. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/16-1.pdf

9. Дука А. Б. Соціально-педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків у закладах освіти: кваліфікаційна робота: 231 Соціальна робота. Умань, 2024. 77 с. URL: https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/%D0%94%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%90.%D0%91..pdf

10. Дука А. Причини агресивної поведінки та особливості її соціально-педагогічної профілактики в підлітковому віці. *Збірник наукових праць магістрантів факультету соціальної та психологічної освіти*, 2024. С. 33–44. URL: https://surl.li/kzikog

11. Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації. Київ, 2018. 86 с. URL: https://zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/05/Zapobigannia-protydija_nasylstvu_MetodRekom_MON_2018_Pedrada.pdf

12. Ієрусалимов І. О., Ієрусалимов В. І. Організаційно-правове регулювання взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. *Соціально-правові студії*, 2019. № 3(5). С. 74–80. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2019_Vol.%202,%20No.%203_74-80.pdf

13. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / За ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4807

14. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині. URL: https://rescentre.org.ua/Uploads/Files/docs/Guidelines_cCild_Friendly_Justice_Ukr.pdf

15. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 18.12.1984. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

16. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

17. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 01.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

19. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс від 11.07.2003. № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

20. Літвівенко А. Л. Соціальна робота щодо запобігання та протидії домашньому насильству серед населення: кваліфікаційна робота: 231 «Соціальна робота». Умань, 2024. 97 с. https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%90.%D0%9B..pdf

21. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади. URL: https://rm.coe.int/168049519c

22. Нарсіа І. І., Филипська В. І. Профілактика насильства щодо дітей. *Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України*, 2018. С. 158–161. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/12_12_2018/pdf/44.pdf

23. Новикова О. В. Корекція проявів агресії у підлітків в умовах воєнного стану: кваліфікаційна робота: 053 «Психологія». Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 78 с. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/25086

24. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017. № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text

25. Про органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995. № 20/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 6. Ст. 35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text

26. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

27. Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей: Лист МОН від 30.10.2018. № 1/9-656. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0656729-18#Text

28. Психологічні особливості підліткового віку. URL: http://fel2005.dp.ua/docs/doc_080.pdf

29. Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: метод. посіб. / За заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с. URL: https://rm.coe.int/guidelines-druk-2-/168075de3b

30. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: практичний посібник / За заг. ред. А. Б. Благої. К.: ФОП Клименко, 2020. 156 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBV%20Guide%20for%20Coordinators_FINAL_WEB_27042020.pdf

31. Сахно П. І., Теслик Н. М. Вікова психологія: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2024. 190 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/Konspecty_lekciy/Vikova_psychologiya_2024.pdf

32. Ушакова І. М. Вікова психологія: курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2016. 123 с. URL: https://surl.li/enyqvk

33. Царьова І. Сексуальне насильство – зброя в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,* 2023. № 2(127). С. 9–14. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/12864

34. Черепаха К. Протидія насильству стосовно жінок та домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських. 2023. Рада Європи. Проєкт (COVAW-II). 114 с. URL: https://cpkhub.com.ua/en/knowledge-base/posibniki-ta-insi-navcal-ni-materiali/protidia-nasil-stvu-stosovno-zinok-ta-domasn-omu-nasil-stvu-prakticnij-posibnik-dla-policejs-kih

35. Яцишин О. В. Зміст та особливості діяльності соціального працівника з підлітками, схильними до агресивної поведінки. *Збірник наукових праць молодих вчених,* 2021. С. 131–140. URL: https://surl.li/snzgjs

ДОДАТОК

Шановні учні!

Прошу вас відповісти на кілька запитань, що стосуються теми **домашнього насильства стосовно підлітків**.

Ваші відповіді допоможуть краще зрозуміти актуальний стан проблеми та визначити можливі шляхи її запобігання.
Опитування є **анонімним**, тому прохання відповідати **щиро та відверто**.
Отримані результати будуть використані **виключно для наукових цілей**.

Дякую за участь!

1. Вік:
☐ 15 років
☐ 16 років
☐ 17 років
☐ 18 років

2. Стать:
☐ Чоловіча
☐ Жіноча
☐ Важко відповісти

3. Чи знаєте ви, що таке **домашнє насильство**?
☐ Так, добре розумію
☐ Чув(ла) про це, але не зовсім розумію
☐ Ні, не знаю

4. Які види домашнього насильства вам відомі? *(можна обрати кілька варіантів)*
☐ Фізичне (побиття, штовхання, заподіяння болю)
☐ Психологічне (приниження, образи, залякування)
☐ Економічне (заборона мати гроші, позбавлення можливості мати необхідні речі)
☐ Сексуальне (примус до інтимних дій, до перегляду порно)
☐ Не знаю / важко відповісти

5. Де ви отримували інформацію про цю проблему? *(можна обрати кілька)*
☐ Інформаційні кампанії (сіті-лайти в метро та на зупинках, відео-ролики, білборди на вулиці)
☐ У школі (класні години, тренінги, уроки)
☐ В інтернеті / соціальних мережах
☐ Від друзів / знайомих

☐ Від батьків
☐ Із телебачення, фільмів, новин
☐ Не отримував(ла) такої інформації

6. Як ви вважаєте, чи часто підлітки зазнають домашнього насильства?
☐ Дуже часто
☐ Іноді
☐ Рідко
☐ Ніколи
☐ Важко відповісти

7. Як, на вашу думку, **найчастіше проявляється домашнє** насильство щодо підлітків?
☐ Фізичні покарання
☐ Образи, приниження
☐ Ігнорування, емоційна холодність
☐ Заборона спілкування з друзями
☐ Контроль над поведінкою / телефоном / грошима
☐ відмова у грошах на їжу в школі
☐ гіперопіка
☐ Інше (вкажіть): _____

8. **Якщо вас або когось із знайомих карають за погану поведінку, то як саме це зазвичай відбувається?**
(відкрите питання)

9. Якщо ви знаєте про випадки домашнього насильства щодо підлітків, то як зазвичай реагують оточуючі (інші родичі, сусіди)?
☐ Байдуже, не втручаються
☐ Намагаються допомогти
☐ Звертаються до соціальних служб / поліції
☐ Висміюють або звинувачують жертву
☐ Важко відповісти

10. Кому б ви довірилися, якби стали свідком або жертвою домашнього насильства? *(можна кілька варіантів)*
☐ Одному із батьків (мамі, татові)
☐ Сестрі, брату
☐ Іншим рідним (бабусі, дідусі, тітці тощо)
☐ Друзям
☐ Шкільному психологу
☐ Учителю / класному керівнику
☐ Соціальному працівнику
☐ Поліції
☐ Гарячій лінії
☐ Нікому

11. Чи знаєте ви, куди звертатися за допомогою у випадку домашнього насильства?
☐ Так, знаю конкретні контакти
☐ Частково знаю
☐ Ні, не знаю

12. Чи проводили у вашій школі заходи з профілактики домашнього насильства?
☐ Так, регулярно

☐ Один-два рази
☐ Ні, не проводили
☐ Не пам’ятаю

13. Якщо проводили, у якому форматі це було?
☐ Лекції / уроки
☐ Тренінги, інтерактивні ігри
☐ Перегляд відео або фільмів
☐ Бесіди з психологом
☐ Роздаткові матеріали / плакати
☐ Інше: _____

14. Як ви оцінюєте ефективність таких заходів?
☐ Дуже корисні
☐ Частково корисні
☐ Малоефективні
☐ Нецікаві / непотрібні
☐ Не відвідував(ла)

15. Що, на вашу думку, **найкраще допоможе запобігти домашньому насильству?**
☐ Просвітницька робота у школі
☐ Психологічна підтримка сімей
☐ Посилення відповідальності кривдників
☐ Соціальна реклама
☐ Підтримка дітей через гарячі лінії
☐ Супровід сім’ї соціальним працівником
☐ Відвідування сім’ї поліцією
☐ Інше: _____

16. Як ви ставитеся до твердження: *«Домашнє насильство — це приватна справа сім’ї, і втручатися не слід»*?
☐ Повністю погоджуюся
☐ Частково погоджуюся
☐ Не погоджуюся
☐ Важко відповісти

17. Як ви оцінюєте свій рівень емоційної безпеки вдома?
☐ Почуваюся повністю захищеним(ою)
☐ Іноді виникають конфлікти / напруження
☐ Часто відчуваю страх, тиск чи образи
☐ Важко відповісти

18. Чи відчуваєте ви, що стосовно вас відбувається домашнє насильство?
☐ Так
☐ Ні
☐ Важко відповісти

19. Коли ви створите сім’ю і будете мати дітей, що ви зміните у ставленні до своїх дітей порівняно з тим, яка зараз ситуація у вашій сім’ї?

20. Що, на вашу думку, варто покращити у вашій школі чи громаді для запобігання насильству?
(відкрите питання)